

SUUR PRANTSUSE REVOLUTSIOON 1789 – 1799

NB! Moto, milleks on Mirabeau' kuulus vahelause ehk repliik, õpivad kõik suure maja lütseumlased pähe originaalis:

L'apostrophe de Mirabeau:

„Allez dire à ceux qui vous envoient que nous sommes ici par la volonté du peuple et que nous ne quitterons nos places que par la force des baïonnettes!” (Mirabeau' vahelause e. repliik: „Minge teatama neile, kes teid saatsid, et me oleme siin rahva tahtel ja et me lahkume siit üksnes tääkide surve!”)

Krahv Mirabeau oli küll aadlik, kuid ta esindas generaalstaatides kolmandat seisust. Ta asus kohe toetama parlamentaarse revolutsiooni algatajat abt Siyèsi ning peagi sai temast Revolutsiooni esimese etapi vaimne juht. Ta on inimõiguste deklaratsiooni ja esimese konstitutsiooni üks peamisi autoreid.

NB! Järgnev Delacroix' maal (*vasakul*) ei sümboliseeri Suurt Prantsuse revolutsiooni, vaid umbes pool sajandit hiljem aset leidnud **1830. a. Juulirevolutsiooni**. Suurt Prantsuse revolutsiooni sümboliseerib teine pilt (*paremal*):

Eugène Delacroix. Vabadus juhtimas rahvast. Louvre.

Bastille' vangla vallutamine 14. juulil 1789.

SISSEJUHATUS

Meie kooli õpilased on pärit väga erinevatest peredest. Kuid erinevustele vaatamata on meil kõigil õigus mitte üksnes võrdsele haridusele, vaid ka muudele ühiskondlikele hüvedele (*arstiabi, õigusabi, õigus täiskasvanuna kandideerida ükskõik millisele ametipostile riigi, linna või valla juhtimisel, õigus avaldada oma mõtteid suuliselt või kirjalikult, õigus vanaduspensionile jt.*). Samuti on Eestis kõik inimesed võrdsed eraldi toimiva kohtuvõimu ees. Kui keegi meist sooritab väärtööd, tuleb tal võrdselt kõigi kodanikega selle eest ka vastutada. Kõik need demokraatia hüved tunduvad meile nii loomulikud, et me tihti ei mõtle, et alles paar sajandit tagasi see nii ei olnud. Euroopa demokraatia on väga noor, see sündis veidi üle 200 aasta tagasi Suure Prantsuse revolutsiooni käigus. Sõna *revolutsioon* on eestipäraselt *pööre*. (Algselt pärineb see sõna ladina keelest, kuid meie keelde on see sõna tulnud prantsuse keele kaudu.) Kuna see ühiskondlik pööre, mis Prantsusmaal aastail 1789-1799 toimus, on inimkonna ajaloos väga suure tähtsusega, kutsutaksegi seda sündmust kõikides keeltes **Suureks Prantsuse revolutsiooniks**.

* * *

Sõna *demokraatia* pärineb kreeka keelest: *demos* – ‘rahvas’ ja *kratos* – ‘võim’. Seega on tegu rahva võimuga. Omadussõna *demokraatlik* on teisiti öeldes ‘rahva võimul põhinev’. Euroopalikule demokraatialle panid ideelise aluse prantsuse valgustusfilosoofid 18. saj juba enne Suurt revolutsiooni.

Euroopalik demokraatia eeldab, et kõik riigi kodanikud sünnivad siia ilma võrdsetena ning igal täiskasvanud kodanikul on õigus osaleda riigi võimuorganite töös. See mõte kasvas välja **Jean Jacques Rousseau'** [ru'soo] teostest, eriti teosest, mis kannab nime “Ühiskondlik leping”. Rousseau' ühiskondlik leping tähendab demokraatlikus ühiskonnas seda, et hääletades valimistel ühe või teise

kandidaadi poolt, loobub kodanik vabatahtlikult oma õigusest otse osaleda võimu teostamisel. Tema asemel teostab võimu see inimene, kelle poolt kodanik valimistel oma hääle andis. Kui valitud isik (saadik) valija lootusi ei õigusta, annab valija järgmistel valimistel oma hääle teisele kandidaadile või seab end ise kandidaadiks. Nii teostubki demokraatlikus ühiskonnas rahva võim.

Demokraatliku ühiskonna põhitunnuseks on kolme võimu lahusus: **seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim** tegutsevad üksteisest sõltumatult. Selle nõude pani 18. saj esimest korda kirja prantsuse filosoof **Montesquieu** [mo(n) tõsk'jöö]. Nii tema kui ka Rousseau olid Suure revolutsiooni puhkedes juba surnud, kuid nende edumeelsed ideed elasid uue põlvkonna haritud inimeste mõtetes edasi.

* * *

Seadusandlikku võimu teostab demokraatlikus ühiskonnas PARLAMENT, mille valivad kõik riigi täiskasvanud kodanikud. Sõna *parlament* on tulnud meie keelde prantsuse keelest. Sõna *parler* on prantsuse keeles kõnelema, kõne; seega oleks parlament meie keeles *kõnekoda*. Igas riigis on parlamendil oma nimi: Eestis **Riigikogu**, Lätis **Seim**, Prantsusmaal **Rahvusassamblee**, Venemaal **Duuma**, Soomes **Eduskunta**, Rootsis **Riksdag** jt. Eestis valib rahvas Riigikogu koosseisu iga 4 aasta tagant uuesti. Eesti Vabariigi parlamendis on 101 rahvasaadikut (paaritu arv, et hääletamisel ei saaks hääled jaguneda täpselt pooleks). Suurtel riikidel on kahekojaline parlament, mis koosneb alamkojast ja ülemkojast. Alamkojas koostatakse uusi seadusi või muudetakse vanu, ülemkoda kinnitab uue seaduse või saadab selle alamkotta tagasi. Prantsusmaa alamkoja nimi on *l'Assemblée Nationale* ja ülemkoja nimi on *le Sénat*. **Kahest parlamendikojast tähtsam on ikka ja alati alamkoda**. Eesti on väike riik. Teise parlamendikoja ülevõlpidamine oleks meile liialt kulukas. Eestis allkirjastab seadused või saadab nad parlamenti tagasi meie president. Meie president elab ja töötab Kadrioru residentsis, parlamendi töökohaks on Toompea loss.

Igal riigil on oma **põhiseadus** e. KONSTITUTSIOON, kus on täpselt kirjas riigi ülesehitus, kuid ka kodaniku põhiõigused ja –kohustused. Ladina keeles tähendab sõna *constitutio* määratlust, määrust, korraldust; seega on konstitutsioon **riiklike määruste e. seaduste kogum**. Demokraatlikus ühiskonnas saab seadusi täiendada või muuta üksnes parlament.

Täidesaatvat võimu teostab demokraatlikus riigis VALITSUS, mille moodustavad ministrid (*välisminister, majandusminister, põllumajandusminister, rahandusminister, haridusminister, kultuuriminister, sotsiaalminister, kaitseminister, siseminister, justiitsminister, regionaalminister*). Iga minister vastutab oma valdkonnas selle eest, et seadused, mis parlament vastu võtab, ellu viidaks. Valitsust juhib **peaminister**. Kõnekeeles nimetatakse peaministrit ja kõiki ministreid kokku tihti ka **ministrite kabinetiks**. Meie peaministri töökabinet asub Stenbocki majas Toompeal.

Mõnes demokraatlikus riigis on täidesaatva võimu eesotsas PRESIDENT. Prantsuse keeles tähendab tegusõna *présider* koosolekut juhatama; seega on *président* riigi eesistuja, juhataja ehk teisiti öeldes RIIGIPEA. Kui täidesaatva võimu eesotsas on president, on tegu **presidentiaalse vabariigiga**. Siin on president ise ministrite kabineti eesotsas, ta esindab, kuid ühtlasi ka juhib riiki. Tal on nii suured volitused, et ta võib isegi parlamendi laiali saata ja uued parlamendivalimised korraldada. (Nii on Prantsusmaal, USA-s, Venemaal jm.). Sellistes riikides on president riigipea ja riigi juht ühes isikus. Nendes maades valib kogu rahvas ka presidendi (otsesed valimised).

Teistes riikides on presidendil tasakaalustav ning esindusfunktsioon. Lihtsamalt öeldes: ta on riigipea, kuid ta ei ole riigi juht. Siis on tegu **parlamentaarse vabariigiga**. Eesti on parlamentaarne vabariik. Eestis rahvas presidenti otse ei vali. Meil valib presidendi 5 aastaks Riigikogu (*kaudsed valimised*). Kui parlament ei suuda presidenti valida, valib presidendi seaduse järgi kokku kutsutud valijameeste kogu. Parlamentaarsetes vabariigis juhib riiki **peaminister**. Seega on **Eesti Vabariigis tähtsaim mees meie peaminister**. President üksnes esindab ja nõustab riiki. Ta kinnitab ka parlamendis vastu võetud seadused või saadab seaduse teistkordseks läbivaatamiseks parlamenti tagasi. Ka Soomes, Lätis, Saksamaal jm. president riigi juhtimisega ei tegele, ta üksnes esindab ja nõustab riiki.

On ka riike, kus esindusfunktsiooniga riigipeaks on traditsiooniliselt kuningas või kuninganna. Siis on tegu **konstitutsioonilise monarhiaga** (*Suurbritannia, Rootsi, Madalmaad, Belgia, Norra, Taani, Hispaania jt.*) Kuigi sellist riiki nimetatakse ametlikult kuningriigiks, ei erine selline kuningriik laias laastus parlamentaarsetest vabariigist, sest võimu teostatakse ka neis riikides demokraatlikult. (Pole ju tähtis, kuidas esindusfunktsiooniga riigipead kutsutakse.) Niisiis on nendes kuningriikides tähtsaim poliitiline kuju mitte kuningas (kuninganna, vürst), vaid **peaminister**. Kuningas üksnes esindab riiki –

annab üle aumärke, avab üritusi, lõikab linte, võtab vastu suursaadikute volikirju. Nii on meie presidendi ja Rootsi kuninga kohustused suuremalt jaolt sarnased. Mõlemal riikil juhib peaminister

Linna või valla tasandil teostatakse demokraatlikes riikides võimu samamoodi nagu riigis. Seda võimu nimetatakse kohalikuks e. **MUNITSIPAALVÕIM**uks. Kohalikel e. munitsipaalvalimistel valivad kõik selle linna või valla täiskasvanud kodanikud linna või valla **VOLIKOGU**, mis tegutseb kohalikul tasandil nii, kuidas riiklikul tasandil tegutseb parlament. Volikogu määrab **volikogu esimehe** (tema on nagu president riigis) ning ka **linnapea** e. meeri (vallas vallavanema), kes nii nagu peaminister riigis viib ellu volikogu poolt vastu võetud kohalikud seadused e. määrused. Loomulikult ei saa kohalik seadus olla vastuolus riigi põhiseaduse e. konstitutsiooniga. Konstitutsioon on ülemuslik igas linnas ja vallas.

* * *

Enne Suurt Prantsuse revolutsiooni oli riigikorraldus Euroopas hoopis teistsugune. Riiki valitses ainuisikuliselt **MONARH** (keiser, kuningas, tsaar), mistõttu sellist poliitilist režiimi nimetataksegi **ABSOLUUTSEKS MONARHIAKS**. Konstitutsioon puudus. Kõik riigi kodanikud olid keisri, kuninga või tsaari alamad. Kuningas määras ainuisikuliselt ministrid, kinnitas seadused, mõistis oma kohtunike kaudu kohut. Prantsusmaal oli kogu elanikkond jaotatud kolme seisusesse: preestrid, aadlikud ja **KOLMAS SEISUS** e. lihtrahvas, kusjuures viimane moodustas ligi 92% elanikkonnast. **Aadlikud ja preestrid ei pidanud maksma makse**, seda pidi tegema üksnes kolmas seisus. Ainult üksikud kolmanda seisuse esindajad said oma lastele haridust anda. Tavaliselt võisid seda endale lubada vaid kaupmeeste või juristide pered. Kuid kolmandal seisusel puudus igasugune väljavaade osaleda riigi- või linnaelu korraldamisel. Külades kuulus kogu maa aadlikest feodaalidele. Vaene talumees pidi õiguse eest tükikest maad harida maksma makse riigile, maaomanikule, preestrile ning seejuures tootma ka oma peret.

Veelgi halvem olukord oli lihtrahval Eestis, kus kõik ühiskondlikud hüved olid mõeldud ainult ühele käputäiele saksa rahvusest mõisnikele (feodaalidele). Eestlane oli õigusteta pärisori. Ta ei saanud isegi oma elupaigast lahkuda. Keskhariduse omandamine ei tulnud talupojaseisusest inimesele puhul kõne allagi.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Mida tähendavad sõnad *revolutsioon ja demokraatia*? Kust need sõnad pärinevad?
2. Kui vana on euroopalik demokraatia? Kus ja millal selline demokraatia sündis?
3. Mis on sellise demokraatia peamine tunnus?
4. Millised filosoofid on enim mõjustanud meie demokraatiat?
5. Mis on konstitutsioon? Kes peab selle koostama?
6. Kuidas kutsutakse Eesti Vabariigi parlamenti? Kus ta koos käib? Kui pikaks ajaks see Eesti riigiorgan valitakse? Millega ta tegeleb?
7. Miks on meie parlamendis 101 ja mitte 100 liiget?
8. Kes teostab Eesti Vabariigis täidesaatvat võimu? Kus see täidesaatev võim resideerib?
9. Kuidas valitakse Eestis president? Kas sina, saades täiskasvanuks, valid ise meie presidenti?
10. Kas Eesti on presidentaalne või parlamentaarne vabariik? Põhjenda!
11. Rootsi on kuningriik. Ehk ei olegi tänapäeva Rootsi demokraatlik maa? Põhjenda oma arvamust!
12. Läänud sügisel toimusid Eestis munitsipaalvalimised. Mida see tähendab? Milline erakond need valimised sinu elukohas võitis?
13. J. J. Rousseau väitis, et igal kodanikul on õigus riigivõimu teostada. Ometi ei mahuta Eesti Riigikogu istungite saal meid kõiki. Ehk on Rousseau' väide utopia (teostamatu unistus)? Põhjenda!
14. Kes juhib riiki Eestis, Prantsusmaal ja Suurbritannias? Nimeta nende inimeste ametikohad ja nimesid.
15. Kes teostab suuremat võimu, kas Taani kuninganna või meie president?
16. Millises hoones töötab meie peaminister? Kus resideerib meie president?

I

SUURE REVOLUTSIOONI AJENDID

Louis XVI asus troonile 1774. a. pärast oma vanaisa Louis XV surma. Kahekümneaastane kuningas polnud pärinud ühtegi iseloomuomadust oma kuulsatelt esivanematelt, kes tegid Prantsusmaast esimese riigi Euroopas. Ta oli südamluk, aeglase loomuga otsustusvõimetu noor inimene. Ka välimuselt (*ta kaldus juba noorelt tüsedusele*) ei vihjanud miski ilusa ja muljetavaldava Louis XV lapselapsele.

Kuninganna Marie-Antoinette ja kuningas Louis XVI

Juba neli aastat enne kuningaks saamist pandi Louis XVI paari Austria printsessi Marie-Antoinette'iga, kes oli nii välimuselt kui iseloomult mehe täielik vastand. Kui Louis'le meeldis treipingil asju nikerdada ja jahil käia, soovis Marie-Antoinette teatrit teha, musitseerida, seltsidaamidega lõbusalt aega veeta. See tekitas kõikvõimalikke kuulujutte kuninganna lõbuajanust. Pärast laste sündimist muutus kuninganna tõsimeelsemaks, kuid üldlevinud arvamust ei suutnud enam miski muuta. Louis XVI oli hea pereisa, kuid täielikult oma ilusa naise mõju all. Tulnuks pidurdada **kuninganna luksusejanu**. Tema jaoks renoveeriti osa Versailles' pargist (*le Petit Trianon, le Hameau de la Reine – kuninganna külake*). Kuninganna ebapopulaarsus rahva seas tõusis haripunkti pärast nn. kaelakeefääri¹, millega ei kuningas ega kuninganna polnud üldse seotud.

Välispoliitikas andis kuningas järele neile, kes soovisid Inglismaa nõrgendamise nimel **toetada Ameerika iseseisvussõda** (1775-1783). Prantsusmaa tegi seda nii nõu kui jõuga, kuid sõda venis ja toetus tekitas lõpuks masendava augu riigikassasse.

Nutika maksureformiga saanuks ehk sellestki hädast üle, kui kuningas oleks ise asunud reforme toetama. Pealegi oli Prantsusmaal **vaimne revolutsioon** juba valgustusfilosoofide poolt läbi viidud. Uus põlvkond haritlasi oli üles kasvanud Montesquieu', Diderot', d'Alambert'i, Voltaire'i teoste, eriti aga Rousseau' uuenduslike ideede vaimus. Kolmanda seisuse haritud esindajad, kuid ka

¹ **Kaelakee afäär** – 1784. a. valmistasid kaks Pariisi juveliiri 1 600 000 livrit maksva kaelakee, mille sarnast polevat peale Kleopatra keegi veel kandnud. Seda pakuti ostuks kõigis Euroopa õukondades. Katariina II keeldus sõnadega: “Ma olen Jumalast kutsutud oma rahvast valitsema, mitte paljaks varastama.” Ka Louis XVI ei pidanud võimalikuks nii kallist kinki abikaasale teha. Asjast huvitus üks Prantsusmaa rikkamaid mehi – kardinal de Rohan, kes lootis säärase kingitusega Marie-Antoinette'ile saada endale peaministri kohta. Ta pantis oma vara, tegi laene ja ostis kee ära. Kuidas aga läheneda kuningannale? Juhuslikult sattus ta seltskonnas kuulma üht noort ja ilusat daami rääkimas oma sõprussidemetest kuningannaga. Daam tituleeris end krahvinna de La Motte'iks ja väitis end olevat Marie-Antoinette'i lähedane sõbratar. Talle auahne kardinal kaelakee usaldaski. Daam aga tõttas koos abikaasaga Londonisse, kus nad hakkasid noaga briljante keest välja koukima, et neid maha müüa. Briljantide müümisel nad vahele jäidki. Võhikutena küsisid nad juveliiridelt vääriskivide eest usumatult madalat hinda. Mõlemad sulid toimetati Pariisi, kus nad kelmuses süüdi mõisteti. Kuid kõmulehed mustasid Marie-Antoinette'i väites – kus suitsu seal tuld. Kuninga ja kuninganna ilmumine kohtusse tõestamaks, et nad proua de La Motte' ei tunne, oli väär samm, mida poleks ühegi hinna eest tohtinud teha. Seda kasutasid kõmulehed kuningakoja laimamiseks. (Kaelakee afääri ei tohi segi ajada kaelakee looga Al. Dumas' vanema raamatust “Kolm musketäri”!)

edumeelsemad aadlikud ja preestrid mõistsid, et pehkinud **feodaalkord** on läbi saamas. Isegi kuninga lähisugulaste hulgas oli inimesi, kes seda mõistsid.

Kaugeltki mitte tühise tähtsusega polnud ka see, et Prantsusmaal tabas mitu aastat järjest **viljaikaldus**, mis tegi lihtrahva elu väljakannatamatuks.

Louis XVI, kes hea kristlasena soovis siiralt oma rahvale head ning oli mitmel korral vahetanud rahandusministrit, otsustas lõpuks (tegelikult juba teist korda) pakkuda seda rasket ametit tuntud šveitsi pankurile NECKERile² [ne'keer]. Kuningas lootis, et nii arukas mees päästab riigi finantskriisist. Haritud ja edumeelne pankur mõistis, et kriisist saab riiki päästa üksnes sellise maksureformiga, **mis maksustaks kõik seisused**. Prantsusmaal ajaloos oli ikka olnud nii, et maksude küsimuses kutsus kuningas kokku kolme seisuse (*aadel + vaimulikud + ülejäänud rahvas e. kolmas seisus*) esinduse – GENERAALSTAADID³ (les ÉTATS GÉNÉRAUX). Seda soovitati Necker nüüd kuningal teha. Parem on välja kannatada teatud reformidest tulenev ajutine ebamugavus kui lasta riigil põhja minna.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Prantsusmaa kuningatel on ajaloos ikka olnud rahva hulgas suur autoriteet. Miks polnud Louis XVI oma rahva hulgas populaarne?
2. Kuidas iseloomustad kuninganna Marie-Antoinette'i?
3. Miks asus Prantsusmaa toetama Ameerika iseseisvussõda? Ehk võinuks Prantsuse kuningriik selles küsimuses jääda neutraalseks?
4. Mis põhjustas lihtrahva erilisel masendava olukorra just neil aastail?
5. Ehk oleks saanud revolutsiooni nutikate reformidega vältida? Põhjenda oma arvamust!
6. Kelle poole pöördus kuningas finantskriisi lahendamise asjus? Miks just selle inimese poole?
7. Mida soovitas see inimene kuningal teha? Kas see oli hea soovitus? Põhjenda oma arvamust!
8. Kuninganna süüdistas Suure revolutsiooni puhkemises Neckeri? Ehk polekski ilma Neckerita revolutsioon puhkenud? Põhjenda.
9. Mida tead kolmandast seisusest Prantsuse kuningriigi päevilt?
10. Suur Prantsuse revolutsioon andis hävitava löögi feodaalkorrale. Kes on feodaal? Kes olid Eesti ajaloos feodaalid?

II

PARLAMENTAARNE REVOLUTSIOON

Suure Prantsuse revolutsiooni eelmänguks saigi **Generaalstaatide kogunemine 5. mail 1789** Versailles's. See väikelinn asub umbes 30 km kaugusel Pariisist; siin elas kuningas ja siit juhiti riiki. Koosolekute tarbeks kohandati kuningalossi läheduses paiknev Väikeste Rõõmude palee (*l'hôtel des Menus-Plaisirs*), mis pidi mahutama **1139** saadikut. Prantsusmaal oli ikka rasketel aegadel generaalstaate kokku kutsutud: iga seisus saatis võrdse arvu esindajaid, et kuningale häda korral hüva nõu anda. Kuid nüüd tegi Necker kuningale selgeks, et kolmandale seisusele, mis hõlmas üle 90 % elanikkonnast, ei sünni enam aadlike või vaimulikega võrdselt mandaate (volikirju; *siin*: saadikukohti) anda. Vaatamata õukondlaste vastuseisule sai Necker oma tahtmise: vaimulikel **291** saadikut, aadlil **270**

² **Necker** [ne'keer], **Jacques** (1732 – 1804) – oma ajastu tuntuim pankur; oli Louis XVI teenistusel kahel korral (*esimesel korral loobus kohast vabatahtlikult*); kuningas keeldus talle finantsministri tiitlit andmast päritolu tõttu (ikkagi kolmas seisus); tema ametlik tiitel sellel ametikohal oli *directeur général des Finances*; tema suurimaks teeneks oli Generaalstaatide kokkukutsumine ja kolmandale seisusele suurema mandaatide arvu tagamine; kuningas tagandas ta ametist 11. juulil 1789, mis ajendaski Bastille' vangla vallutamist; see omakorda tähistas parlamentaarse revolutsiooni üleminekut rahvarevolutsiooniks; peale tagandamist pöördus tagasi kodumaale Šveitsi; kuulujutt tema arreteerimisest ja vangistamisest võis olla ka provokatsioon; Philippe d'Orléans'i seotust selle provokatsiooniga ei ole suudetud tõestada.

³ **Generaalstaadid** – *pr. k. les États Généraux* [lezetaa žene'roo] – kolme seisuse (aadel + vaimulikud + muu rahvas) esindajate kogu, mida prantsuse kuningad kriisiaegadel kokku kutsusid; paraku on meie ajalooõpikutes kasutusel kohmakas laensõna; selle parem vaste on ehk **Seisuskogu** (seisuskoda); ainsaks õigustuseks on ehk see, et sarnane seisuskoda käis koos ka Madalmaades (*Staten Generaal*), kust see termin meie keelde on ka üle võetud.

ja kolmandal seisusel tervelt **578** esindajat. Nii täitus Neckeri soov – kolmandal seisusel oli 17 mandaati rohkem kui aadlil ja vaimulikel kokku.

Generaalstaatide avatseremoonia 5. mail 1789 Versailles's

Revolutsiooni algataja abt Siyès[sje'jess]

Kolmest seisusest oli intellektuaalses mõttes kõige paremini esindatud kolmas. Ligi pooled selle seisuse saadikud olid juristid, Chartres'i linna kolmandat seisust esindas hoopis abt (preester) **SIEYÈS**⁴[sje'jess], Lõuna-Prantsusmaa üheks kolmanda seisuse esindajaks oli aga krahv **MIRABEAU**⁵[mira'boo]. Loomulikult peeti neid mehi Versailles' õukonnas oma seisuse reetjaiks.

Terve kuu vältel vaieldi selle üle, kuidas lugeda hääli. Uuendusmeelsed soovisid, et igal saadikul oleks üks hääli, tagurused tahtsid jääda iidse tava juurde: igal seisusel olgu üks hääli. Nii aga jäänuks kolmas seisus otsuste vastuvõtmisel ühe häälega kaotajaks. Lõpuks pani abt **SIEYÈS 17. juunil** ette moodustada kolmanda seisuse saadikutest kui enamusest **RAHVUSKOGU** (l'ASSEMBLÉE NATIONALE) – kuna nemad esindavadki rahvast. Sellega oli parlamentaarne revolutsioon alanud: parlament oli sündimas.

20. juuni hommikul jäid aga “isehakanud parlamendi” liikmed Väikeste Rõõmude palee ukse taha. Valvurid väitsid, et kuningas andnud käsu hoone muuks ürituseks korda seada, mistõttu istung jäävat ära. Väljas sadas vihma. Abt **Sieyès**, kelle arvamus asjast oli kõige autoriteetsem, soovitas koguneda lähedal paiknevasse pallimängusaali – LA SALLE DU JEU DE PAUME⁶. Naabermajast toodi laud ja mõned toolid. Koostati lühikese vande tekst⁷, millega töötati jääda kokku seni, kui kuningriik saab konstitutsiooni. Seda vannet loeti suure vaimustusega ette lauale roninud vanimale ja kõige lugupeetavamale saadikule astronoom **BAILLY**'le⁸[bai'ji]. Selle üleva hetke on inimkonnale jäädvustanud kunstnik J. L. David⁹ maaliga “Pallimängusaali vanne” (*Le Serment du Jeu de paume*).

⁴ **Sieyès** [sje'jess], **Emmanuel Joseph (1748 – 1836)** – hüüdnimega **abbé Sieyès**; kolmanda seisuse esindaja Generaalstaatides; Suure rev-i algataja ja lõpetaja; tema ettepanekul kuulutati kolmas seisus end Rahvuskoguks, millest sai peagi Asutav Kogu; Inimõiguste deklaratsiooni ja esimese konstitutsiooni üks autoreid; targa poliitikuna vältis kõiki poliitilisi klubisid; mängis otsustavat rolli 18. brümääri riigipöörde korraldamisel ja võimu kättemängimisel Napoléon Bonaparte'ile; küsimusele, mida ta tegi Terrori ajal, vastas: “Püüdsin ellu jääda. (J'ai vécu.)”

⁵ **Mirabeau** [mira'boo], **Honoré Riqueti, krahv (1749-1791)** – kolmanda seisuse esindaja Generaalstaatides (tema vend esindas aadlit); revolutsiooni esimese etapi ideoloogilisi juhte; Inimõiguste deklaratsiooni ja esimese konstitutsiooni üks autoreid; veendunud konstitutsioonile monarhia pooldaja, taotles kuningale vetoõigust; tema äkilise surma järel nõustusküün kuningas põgenema; oli esimene, kes maeti Panthéoni; kui tuli ilmseks, et ta oli kirjavahetuses kuningaga, kirst eemaldati Panthéonist; targemaid poliitikuks Suure rev-i päevilt; pidas konstitutsiooni valmimist revolutsiooni lõpuks.

⁶ **la paume** [poom] – peopesa, **le jeu de paume** – teatav pallimäng, tennise eelkäia

⁷ **Pallimängu vande teksti autor oli Barnave** [bar'naav], **Antoine Pierre Joseph Marie (1761-1793)** – kolmanda seisuse esindaja Generaalstaatides; peale kuninga ebaõnnestunud põgenemiskatset saatis parlament ta koos Pétioniga Varennes'i kuningat Pariisi tagasi toimetama; heldis kuninga pereliikmete kannatustest sedavõrd (*ta veetis nendega neli päeva ühes tõllas*), et loobus senistest poliitilistest veendumustest; liitus konstitutsioonile monarhia pooldajatega; giljotineeriti Terrori ajal

⁸ **Bailly** [bai'ji], **Jean Sylvain (1736-1793)** – kolmanda seisuse vanim ja lugupeetavaim esindaja Generaalstaatides; ajastu tuntum astronoom, Teaduste Akadeemia liige; mängis otsustavat rolli Rahvuskogu ja Asutava Kogu loomisel; esimene Pariisi mees (*linnaape*); peale kuninga põgenemiskatset aset leidnud sündmusi tagandas end linnaape kohalt; tõmbus tagasi poliitikast, kuid arretereeriti ja giljotineeriti Terrori ajal; kui keegi tapalava kõrval seisjatest talle hüüdis: “Sa ju värised, Bailly!”, vastas auväärne teadlane rahulikult. “Jah, mu sõber, kuid külmast.”

J. L. David. Pallimängusaali vanne (Le Serment du Jeu de paume).

Revolutsiooni I etapi vaimne juht Mirabeau

Järgmisel päeval koguneti tavalises kohas. Kui kõik olid saalis istet võtnud, saabus kuninga uhkes livrees kuller teatega, et hoone tuleb muuks ürituseks vabastada. Kullerile vastas tavariideid kandev krahv **MIRABEAU** kõlava bassihäälega: "Minge ja teatage neile, kes teid saatsid, et me oleme siin rahva tahtel ja et me lahkume siit üksnes täakide surve!" (*Allez dire à ceux qui vous envoient que nous sommes ici par la volonté du peuple et que nous ne quitterons nos places que par la force des baïonnettes!*)

Mõni päev hiljem liitus vastse parlamendiga ka Ameerika iseseisvussõja kangelane markii de la **LA FAYETTE**¹⁰ [la fai'jett] ja kuninga nõbu **PHILIPPE D'ORLÉANS**¹¹ [fi 'lipp dor'lea(n)]. See oli vanameelsete lõplik kaotus. **9. juulil** soovitas kuningas ka kõigil ülejäänuil ühineda Rahvuskoguga, mis samal päeval muutus **esimeseks üldrahvalikuks parlamendiks**, võttes nimeks **ASSEMBLÉE NATIONALE CONSTITUANTE**, meie ajalooõpikutes **ASUTAV KOGU**.

Niisiis oli parlamentaarne revolutsioon õnnelikult lõpusirgele jõudmas. Absoluutne monarhia lakkas olemast. **Konstitutsiooniline monarhia** oli sündimas. Viimast oli vaja veel kinnitada **põhiseadusega**, mida hakatigi agaralt kirja panema. Seda tähtsat kirjatööd tehti sageli öösel, kuna päev kulus, nagu parlamendis ikka, argiprobleemide lahendamiseks. **Mirabeau'** osalus nii ühes kui teises töös oli põhjanev. Just temast sai parlamentaarse revolutsiooni juhtfiguur. Selleks võimaldas tal saada nii tema erakordne kõne- kui ka sulemehe anne. Keegi ei kõnelnud vabariigist, ka need mitte, kellest kolme aasta möödudes said kirglikud vabariiklased. Kuningriik pidi saama konstitutsiooni ja poliitiliseks režiimiks – konstitutsiooniline monarhia.

⁹ **David** [da'viid], **Jacques Louis** (1748-1825) – geniaalne kunstnik, kõrg- ja neoklassitsismi suurim esindaja, ampiiristiili aluspanija; sidus end arusaamatutel põhjustel poliitikaga, lasi end valida Konventi, kus hääletas kuninga surmamise poolt; hiljem oli Napoléoni õukonnakunstnik; peale Napoleoni langust elas surmani Belgias

¹⁰ **La Fayette** [la fai'jett], **Marie Joseph Paul Yves Roch Gilbert Mottier, marquis de** (1757-1834) – osales Ameerika Iseseisvussõjas, USA rahvuskangelane (tema monument on Valge Maja taga), Generaalstaatides esindas aadlit; liitus vabatahtlikult Rahvuskoguga; Rahvuskaardi rajaja; trikoloori autor; konstitutsioonile monarhia pooldaja; Föjaanide Klubi asutaja; peale Louis XVI põgenemiskatset andis käsu tulistada kuninga tagandamist nõudvate demonstrantide pihta; tagandas end seejärel Rahvuskaardi juhi kohalt; kandideeris peale Bailly tagasiastumist meeri kohale, kuid jäi alla Pétionile; alanud sõjas Austriaga andis end vabatahtlikult vaenlasele vangi; vabastati Napoléoni nõudel; kõrges eas osales 1830.a. Juulirevolutsioonis

¹¹ **Philippe d'Orléans** [fi 'lipp dor'lea(n)], **Louis Philippe Joseph** (1747-1793), nn. **Philippe-Égalité** – Louis XIV noorema venna Orléans'i hertsogi otsene järeltulija; esindas Generaalstaatides aadlit; liitus vabatahtlikult Rahvuskoguga; Konvendi saadikuna toetas pigem žirondiine (tema poeg oli kindral Dumouriez' adjutant); kõigile üllatuseks hääletas Konvendis oma nõbu Louis XVI surmamise poolt, kuigi žirondiinid hääletasid vastu; peale kindral Dumouriez üleminekut austerlaste poole (koos adjutantiga) ta arreteeriti ja giljotineeriti; tema seotust Camille Desmoulins'iga Bastille' vangla vallutamise eel ei ole suudetud tõestada (Camille Desmoulins kutsus rahvast Bastille'd vallutama Palais-Royali sisehoovis paiknevas vabaõhukohvikus; hoone kuulus Orléans'ide perekonnale; tol saatuslikul ööl olevat majaperemehe aknad olnud pärani avatud)

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Mis on generaalstaadid? Milleks Prantsusmaa kuningad sellist esindust aeg-ajalt kokku kutsusid?
2. Miks tuli see esindus kokku Versailles's, mitte Pariisis?
3. Millisest igandist tuli kuningal selle esinduse kokkukutsumisel Neckeri soovitusel loobuda?
4. Kas pead Neckeri edumeelseks või tagurlikuks ajalooliseks isikuks? Põhjenda!
5. Nii mõnegi Prantsusmaa piirkonna kolmandat seisust esindas Generaalstaatides kas aadlik või preester. Miks?
6. Mille üle vaidlesid kolme seisuse esindajad tervelt kuu aja vältel? Millega see vaidlus lõppes?
7. Keda pead parlamentaarse revolutsiooni algatajaks? Kes ta oma elukutselt oli? Millist seisust ta esindas ja miks just seda seisust?
8. Miks käskis kuningas lõpuks kõigil saadikutel Rahvuskoguga ühineda?
9. Millist nime hakkas parlament nüüdsest kandma? Mis sai parlamendi põhiülesandeks?
10. Kellest kujunes parlamentaarse revolutsiooni mõjukaim poliitik? Miks just temast?
11. Milline vahe on absoluutsel ja konstitutsioonilisel monarhial?
12. Kas praegune Rootsi kuningas on absoluutne või konstitutsiooniline monarh? Millega ta Rootsis tegeleb?
13. Kummal presidendil on suuremad volitused, kas Nicolas Sarkozyl või Toomas Hendrik Ilvesel? Põhjenda.

III

14. JUULI 1789 – RAHVAREVOLUTSIOONI ALGUS

11. juulil tegi kuningas oma Versailles' lossis (tõenäoliselt abikaasa survele) väga halva otsuse: ta saatis erru NECKERi. Seda poleks ühegi hinna eest tohtinud teha, sest rahvas pidas Neckeri Generaalstaatide kokkukutsumise algatajaks, seega parlamentaarse revolutsiooni juhtfiguuriks. Pariisi jõudis teade tema vallandamisest alles järgmisel päeval. Kõneldi isegi tema aresteerimisest. (*Tegelikult lahkus mees kohe riigist.*) 13. juuli hilisõhtul kutsus noor ajakirjanik **CAMILLE DESMOULINS**¹² [kamij demu'lä(n)] Palais-Royali hoovi välikohviku kliente vabastama Bastille' vanglas kannatavaid "despotismi ohvreid". Ta tegi seda väga ilukõneliselt, tema kuue äärel ilutses plaatani leht (*tulevane kokard, millest sai despotismi vastu võitlemise tunnus*). Varavalgel kohtas Palais-Royali hoovist väljuv rahvahulk turule suunduvaid müüjaid-ostjaid, kes liitusid "despotismi ohvrite" vabastajatega, sest kõigi meeleolu oli Neckeri vallandamise pärast tusane. Pariisi lihtrahvas oli raskete elutingimuste tõttu üldse väga tundlik.

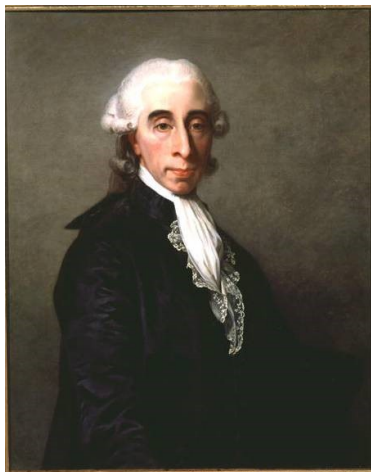

Camille Desmoulins kutsus inimesi 13. juulil hilisõöl Bastille'd vallutama ja 14. juuli sündmused vangla ees.

¹² **Desmoulins** [demu'lä(n)], **Camille** [ka'mij] (1760-1794) – ajakirjanik (hariduselt jurist); peale Neckeri tagandamist kutsus rahvast vabastama Bastille' vanglast "despotismi ohvreid"; kokardi idee algataja (trikoloori idee kuulub La Fayette'ile). Robespierre'i koolivend ja sõber Collège Louis-le-Grand'is, kust ka veendumus Terrori ajal, et teda miski ei ohusta; sõbrunes Dantoniga jagades viimase poliitilisi vaateid; teda peeti kõige meeldivamaks jakobiiniks, poliitikuks, kellele võim ei löönud pähe; väike kokutamine ei lubanud tal saada suureks kõnemeheks, see-eest olid tema mõtted selged ja sisutihedad; tema boheemlaslik elustiil ja julge sõnavalik viisid marru Saint-Justi, keda ta pidevalt pilkas; see saigi talle saatuslikuks; giljotineeriti 5. aprillil 1794

Kust saada relvi? Selleks sobis Invaliidide varjupaiga relvaladu, sest seda valvasid üksnes pansionaadi asukad. Sellega pikenes küll tee Bastille'ni, kuid see-eest sai väikesest rühmast peagi suur rahvamass, sest inimesed olid juba ärganud. Bastille'd valvasid samuti Invaliidide pansionaadi asukad, mistõttu suurt kähmlust ei tekkinudki. Mõlemalt poolt lasti mõni pauk ja rahvamass oligi kindluses. Kuid oh üllatust! Vihatud absoluutse monarhia sümbol hoidis varjus oma kongides vaid seitset vangi (*4 varast, kaks hullu ja üks kurjategija*). Vangla garnisoniülem tapeti, sama saatus tabas ka neid invaliididest valvureid, kes vastupanu osutasid. Öhtupoolikul “vallutati” ka raekoda ja tapeti kaupmeeste gildi vanem, kes oli traditsiooni järgi linnapea.

Kuningas käis tol päeval jahil. Öhtul Versailles' lossi jõudnud, kirjutas ta enne magama heitmist päevikusse: „Aujourd'hui – rien.” (*Täna – ei midagi.*) Kui talle järgmise päeva hommikul Pariisi sündmustest teatati, hüüatas ta lihtsameelselt: “See on ju mäss!” Kuller aga vastas talle: “Ei, *sire*, see on revolutsioon!”

Pariisi esimene linnapea astronoom Bailly

Rahvuskardi aluspanija ja trikoloori autor markii de La Fayette

Järgmisel päeval arutati ka Asutavas Kogus, mis resideeris endiselt Versailles's, Pariisi sündmusi. Tuli kibekähku määrata uus linnapea ja garanteerida linnavalitsuse julgeolek. Linnapeaks määrati Asutava Kogu vanim saadik, auväärne teadlane – astronoom **BAILLY**. Korra tagamiseks linnas otsustati moodustada Rahvuskart, mis ei alluks sõjaväele, vaid linnavalitsusele. Selle moodustamine usaldati “kahe kontinendi kangelasele” – markii de **LA FAYETTE**'ile. Mõlemad pidid juba samal päeval Pariisi asuma. Selline oli rahva tahe.

Mõne päeva möödudes otsustas kuningas uuele Pariisi linnapeale omaltpoolt au osutada. Tema raekotta saabumise eel tekkis La Fayette'il mõte Bastille' vallutajate kokardi (plaatanihe) veidi täiendada. Kähku valmistati kolmest eri värvi paelast plaatanihe meenutav ümar kokard: Pariisi vapi kahe värvi (*sinise ja punase*) vahele õmmeldi kuninga lippu sümboliseeriv valge riba. Seega on prantsuse trikoloori autoriks ei keegi muu kui kindral **LA FAYETTE** ja selle sõnum on selge: **rahvas on oma valitsejatega ühtne**.

Augustis valmis parlamendisadikute Versailles's tähtis dokument – INIMESE JA KODANIKU ÕIGUSTE DEKLARATSIOON (17 artiklit) – **La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen**. Selle tähtsa dokumendi autoreiks olid **Mirabeau**, **Sieyès** ja Asutava Kogu eesistuja **Mounier**¹³ [mun'jee]. Mirabeau' hiilgav kõne Asutavas Kogus veenis saadikuid selle poolt hääletama. Kui jahmatav võis sel ajal Euroopa aristokraatiale tunduda mõte, et kõik inimesed sünnivad vabadena ja õigustelt võrdsena ning, et igal inimesel on õigus osaleda seaduste väljatöötamisel, avaldada oma mõtteid ja arvamusi, neid kirja panna ja trükkida avaldada. Kõige enam ärritas neid aga see, et selliste ketserlike mõtete autor ja levitaja oli kõrge soost Mirabeau! Deklaratsiooni hüüdlause **LIBERTÉ, ÉGALITÉ, FRATERNITÉ!** (*vabadus, võrsus, vendlus*) levis välguna üle kogu mandri, tekitades

¹³ **Mounier** [mun'jee], **Jean Joseph** (1758-1806) – kolmanda seisuse esindaja Generaalstaatides; abt Sieyèsi tuliseim toetaja Rahvuskogu sünni juures; tema suust tuligi üleskutse jääda kokku seni, kui kuningriik on saanud konstitutsiooni; Inimõiguste deklaratsiooni ja esimese konstitutsiooni üks autoreid; Asutava Kogu esimene eesistuja (*meie mõistes spiiker*); näitas üles erilist mehisust ning väljapeetust naiste delegatsiooni vastuvõtmisel 6. oktoobril 1789 Versailles's, hoides sellega ära suuremad rahutused; aasta hiljem pidas õigemaks end tagandada ja suundus elama Šveitsi.

külmajudinaid iga pealinna õukonnas. See oli ennekuulmatu! Mingi mühakas ja mats on sünnilt võrdne aadlikuga, isegi kuninga ja tsaariga! Vene keisrinna Katariina II veetis säärast uudist kuuldes mitu unetut ööd. Ühtki Euroopa õukonda ei huvitanud enam see, mis saab Prantsuse kuningaperest, vaid see, mis saab neist endist, kui „prantsuse nakkus” nende maale jõuab.

Algas Prantsuse kõrgaadli paaniline põgenemine välismaale. Sama tegid ka kuninga kaks venda ja praktiliselt kogu õukond.

Prantsusmaal aga näisid revolutsiooni üllad eesmärgid täituma hakkavat. Kohe-kohe valmib põhiseadus, mis kinnitab konstitutsioonilise monarhia, muudab inimõiguste deklaratsiooni üllad ideed seaduseks ja ongi revolutsioon lõppenud! Ometi oli see üksnes algus. Bastille’ vallutamine tähendas seda, et parlamentaarne revolutsioon oli üle kasvanud **üldrahvalikuks revolutsiooniks**.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. 11. juulil 1789 tegi Louis XVI väga halva otsuse. Millise?
2. Bastille’ vanglas ei olnud 14. juulil 1789 poliitilisi vange. Ehk pole sellel päeval ajaloos üldse mingit tähtsust? Põhjenda.
3. Camille Desmoulins on prantslastele rahvuskangelane. Milles seisnes tema kangelastegu? Ehk tead, mis temast hiljem sai?
4. Millise otsuse langetas Versailles’s resideeriv Asutav Kogu Bastille’ vangla vallutamisele järgnenud päeval?
5. Mida sümboliseerivad prantsuse trikoloori kolm värvi? Kes on prantsuse trikoloori autor? Kuidas see sündis?
6. Kuidas hindad augustis 1789 Asutava Kogu poolt vastu võetud ”Inimõiguste deklaratsiooni” tolle aja kontekstis?
7. Keda ”Inimõiguste deklaratsiooni” kolmest autorist tead juba eelnevate sündmuste põhjal? Mida nad eelnevalt korda saatsid?
8. Miks vihkasid Euroopa aristokraadid kõige enam Mirabeau’d?
7. Marie-Antoinette oli veendunud, et tema lähisugulased välismaal tõttavad tema perekonnale appi. Millele aga Euroopa kuningapered eelkõige mõtlesid?
8. Mis jäi 1789 a. teisel poolel puudu, et revolutsiooni saanuks pidada lõppenuks?
9. Milline näeb tänapäeval välja Bastille’ vangla kunagine asukoht Pariisis?

IV

KUNINGA PÕGENEMINE JA VABARIIKLIKE IDEEDE SÜND

Lihtrahva elu pealinnas muutus üha raskemaks. Kõrgaadli põgenemine välismaale röövis töö neilt, kes varem töötasid lossides või olid seotud luksuskaupade tootmise ja müügiga. Paljud inimesed kaotasid töö. Uus viljasaak ei jõudnud pagariteni. Viljaga hakati spekulierima, leivajärjekorrad muutusid tavaliseks. Nii polnud üksnes pealinnas, kuid suurlinn oli eriliselt vastuvõtlik kõiksugu kuuldustele, mida õhutas takka meedikust ajakirjanik **JEAN-PAUL MARAT**¹⁴ oma ajalehes *L’Ami du Peuple* (tõlkes: *rahva sõber*).

1. oktoobril vahetus Versailles’d valvav väekontingent. Nagu ikka, korraldati ka nüüd lahkuvatele ohvitseridele kuningalossis bankett. Marat’ ajalehest võis lugeda, et seekord olevat seda tehtud erilise toredusega lossi ooperisaalis. Kolmevärvilisi kokarde olevat loobitud põrandale ning trambitud jalgadega, kuningannale töötatud igavest truudust, rahvast nimetatud pööblik. Seal olevat söödud-joodud head ja paremat, samas kui rahval ei jätkunud tavalist leiba. Marat kutsus naisi Versailles’sse minema, et kuningat Pariisi elama kutsuda. Nii ei saavat ka ”leivaga sahkerdajad” rahvast enam petta.

¹⁴ **Marat** [ma’raa], **Jean Paul** (1743-1793) – Jakobiinide Klubi kõige äärmuslikuma tiiva liige, ajalehe *L’Ami du Peuple* väljaandja, kus viljeles ohtralt poliitilist šantaaži (laimu); organiseeris naiste käigu Versailles’sse 5. oktoobril 1789 (*see, et rongkäigus oli palju naisteks ümberriietatud mehi on kindlasti tema teene*); 2. septembri 1792 tapatalgute peamisi õhutajaid; suurim žirondiinide vastane; langes atentaadi ohvriks 31. mail 1793. (*Noor Charlotte Corday torkas talle noa rindu, kui ta oli vannis*); jakobiinid korraldasid talle uhked matused; tema kirst paigutati Panthéoni, kust termidoorlased selle hiljem välja tõstsid; kindlasti läinuks ta ajalukku suure mõrtsukana, kui Chralotte Corday tegu poleks võimaldanud jakobiinidel teda ”märtri” oreooliga ehtida; sama tegu võimaldas ka J. L. Davidil geniaalse maaliga *Mõrvatud Marat* (originaal Brüsselis) teda heroiseerida

Marat korraldatud naiste käik Versailles'sse 5. oktoobril 1789. väljaandja; ohtra ajakirjandusliku šantaaži (laimu) viljeleja; ebameeldivamaid poliitikuid Suure revolutsiooni päevilt

J.-P. Marat, ajalehe „L'ami du Peuple”

5. oktoobri hommikul asuski suur naistekari (seal oli ka palju naisteks maskeeritud mehi), oma 6000 inimest, teele Versailles'sse, mis asub umbes 30 km kaugusel Pariisist. Kõlasid hüüded “Leiba!”, “Kuningas Pariisi!” Pärast lõunat oldi lossi piirava raudaia ees. Kuningas võttis vastu naiste esindajad, oli igati lahke ega vaielnud vastu. Samuti käitus ka Asutava Kogu eesistuja. Kuid rahvas ei kavatsenud ikka veel Pariisi tagasi minna. Lossi piirava aia taha tehti lõkked ja terve öö veedeti lageda taeva all. Lauldi ja löödi tantsu. Vastu hommikut tapsid “naised” mõned tunnimised ja tungisid lossi. Lõpuks ilmus kuningas rõdule ja lubas, et tuleb kogu perega Pariisi elama. 6. oktoobri keskpäeval asuti teele, kuninga kaarik ees, naistekari taga. Kuninga elupaigaks sai Louvre'i kaht tiiba ühendav TUILERIES'[tüil'rii] loss (*See loss põles maha 1871. a ja on senini taastamata.*).

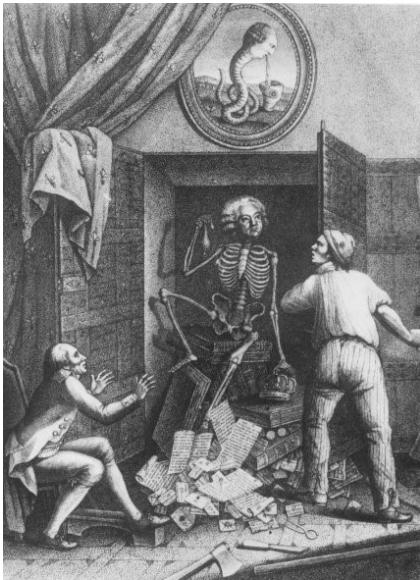
Kahe nädala pärast kolis Pariisi ka parlament. Asutava Kogu istungite kohaks sai Tuileries' aia vastas paiknev ratsutamissaal MANÈGE (*hoone lammutati 19. saj. Rivoli tänava rajamise käigus.*)

Novembris 1789 tegi parlament kaks tähtsat otsust: a) saadik TALLEYRAND'¹⁵ [talej'ra(n)] ettepanekul lahutati kirik riigist ning pandi müüki (*ametlikult – anti rahva käsutusse*) kirikute ja kloostrite varad; b) kuningriigi territoorium jagati 83 departemanguks. Departemangude nimed tuletati jõgede, mägede, lahtede või orgude nimedest (*näiteks Ülem-Seine'i departemang jt.*). Enne seda oli riik jaotatud provintsideks (l'Île-de-France, la Normandie, la Bretagne, la Provence jt.).

Aasta 1790 möödus vaidlustes, kas kuningale jääb riigipeana VETO- või SUSPENSIIVNE õigus. Riigipea vetoõiguse puhul saanuks kuningas parlamendi poolt koostatud seadusi õigustühisteks kuulutada. Suspensiivse e. edasilükkava õiguse puhul võib riigipea seadusprojekti küll parlamendile täiendusteks tagasi saata, kuid korduva tagasisaatmise puhul võtab parlament seaduse ikkagi vastu. Riigipea suspensiivse õiguse puhul oluks kuningal üksnes esindusfunktsioon. (*Eesti Vabariigis on presidendil just selline õigus, Prantsusmaal, USA-s, Venemaal jm. aga vetoõigus.*)

Alguses olid Asutavas Kogus ülekaalus kuninga vetoõiguse pooldajad, kes koondusid oivalise oraatori krahv **Mirabeau** ümber, kuid Mirabeau'l halvenes tervis ja 12. aprillil 1791 ta suri. Kahe aasta eest valminud Püha Geneviève'i kirikus peatati jumalateenistus ja sinna paigutati kirst Mirabeau põrmuga. Kogu rahvas leinas oma suurt poega. Selline on Pariisi Panthéoni saamisluгу.

¹⁵ Talleyrand [talej'ra(n)]-Périgord [peri'goor], Charles Maurice de (1754-1838) – Autuni piiskop, esindas Generaalstaatides vaimulikke; Asutavas Kogus pani ette “anda rahva käsutusse” kirikute ja kloostrite varad ning lahutada kirik riigist; füüsilise puudega (*ta lonkas*), kuid targa ja kavala poliitikuna sai ta Direktooriumi ajal välisministriks; osales 18. brümeeri riigipöördes; jäi välisministriks ka Napoléoni ajal; jäi selleks ka peale Napoleoni tagandamist 1815.a.; tema hiilgavaimaks diplomaatiliseks saavutuseks peetakse Viini kongressil Prantsusmaa huvide eest seismist; kaasaegse diplomaatia rajaja

Peagi avastati Tuileries' palee raudkapist kuninga kirjavahetus Mirabeau'ga. Neis kirjades nõustas suur poliitik kuningat õigusasjus konstitutsioonilise monarhia tingimustes. Marat' ajalehes tehti sellest suur skandaal, ilmus pilt Mirabeau luukerega kapi uste vahel paberikuhja otsas. Siit ka väljendid: Igal poliitikul on oma luukere kapis. / Kapist välja tulema jm. Jakobiinide diktatuuri päevil tõsteti Mirabeau' kirst Panteonist välja. See asendati Marat' kirstuga.

Kuningal polnud mingit põhjust Mirabeau'd leinata, kuid nüüd oli selge, et suspensiivse õigusega riigipeal ei saa olema mingit võimu. Louis XVI andis järele abikaasa pealekäämisele ja nõustus põgenema¹⁶. 20. juunil 1791 lahkus tavariietes kuninglik perekond pimeduse varjus Tuileries' lossist. Suur ja kohmakas kaarik liikus aeglaselt, mitmes kokkulepitud kohas, kus tuli vahetada hobuseid ei jõutud põgenejaid ära oodata, hingeldav kuningas pistis tihti pea sõiduki aknast välja, mille tagajärjeks oligi see, et enne Varennes'i [va'renn] jõudmist (aga see on juba päris piiri lähedal) tundis postijaama ülem¹⁷ kuninga ära. Lihtrahva, kuid ka paljude parlamendisaadikute pahameel oli haripunktis. Seda ei jätnud kasutamata Marat' ajaleht *Rahva Sõber*, kuid ka need, kes siiani olid kuninga vetoõiguse vastased. Alles nüüd jõudis paljude prantslasteni arusaam, et **riiki saab valitseda ka ilma kuningata**.

17. juunil 1791 suundus lärmakas rahvahulk sümboolsele Isamaa-Altarile (*see paiknes Marzi väljal*) juba teist korda kuninga tagandamist nõudvat petitsiooni ehk palvekirja asetama. Loobiti, millega juhtus, peksti sisse aknaid, läks kähmluseks korralvalvuritega. Linnapea Bailly kuulutas välja eriolukorra, La Fayette andis rahvuskaartlastele käsu märatsejate pihta tulistada. Pariisi linnavalitsuses, mida nimetati PARIISI KOMMUUNIKS (LA COMMUNE DE PARIS) läks ägedaks vaidluseks, kas nii oleks ikka tohtinud toimida. Bailly astus tagasi ja linnapeaks sai PÉTION¹⁸ [pe'tjo(n)], kes oli tuntud oma vabariiklike ideede poolest. La Fayette, kes pretendeeris küll linnapea kohale, kuid jäi alla Pétionile,

¹⁶ Põgenemist korraldas kuningannasse meeletult armunud Rootsist pärit aristokraat **Hans Axel de (von) Fersen** [fer'sen], (1755-1810); ta osales Ameerika Iseseisvussõjas prantslaste alluvuses; sõja lõppemisel esindas Rootsi Louis XVI õukonnas; tema armusuhet Marie-Antoinette'iga varjab saladusloor; korraldas Louis XVI perekonna põgenemise, mis olekski ehk õnnestunud, kui ta poleks kuninga palvel poolel teel kutsari rollist loobunud; naasnud Rootsi, oli väga populaarne kuni 1807. a.; tapeti märatseva rahvahulga poolt Rootsi troonipärija matustel 1810. a. (teda süüdistati ekslikult troonipärija mürgitamises); tema esivanematel oli mõis Eestis

¹⁷ **Drouet** [dru'ee], **Jean Baptiste** [ba'tist] (1763 – 1824) – postijaama ülem Varennes'i lähedal (Sainte-Menehould); 21. juuni 1791 sai temast päevapealt rahvuskangelane, sest tal tekkis kahtlus ega tõllaaknast välja vaatav tüse mees pole mitte kuningas; kui tõld teele asus, kihutas ta ratsa tõllast ette ja jõudnud Varennes'i, korraldas siin tõllas sõitvate isikute tuvastamise; Konvent määras talle 30 000 franki valvsuse eest, millest ta keeldus; valiti lähenevatel valimistel Konventi, kus liitus montanjaaridega; saadeti Konvendi esindajana Põhjaarmee juurde, kus langes vaenlaste kätte vangi; termidoorliku riigipöörde järel vahetas Tallien ta Louis XVI tütre vastu välja

¹⁸ **Pétion de Villeneuve** [pet'jo(n) dö vill'nööv], **Jérôme** (1756-1794) – Chartres'ist pärit advokaat, kolmanda seisuse esindaja Generaalstaatides; Pariisi teine linnapea, Konvendi esimene eesistuja: saadeti koos Barnave'iga kuninga perekonda Varennes'st tagasi toimetama; meeldiva välimusega ja valitud kõnepruugiga poliitikuna jäi ta passiivseks 2. septembri tapatalgute ajal, kuigi linnapeana saanuks pööbli märatsemist takistada; põgenes Pariisist peale žirondiinliku valitsuse langust; püüdis korraldada žirondiinide ülestõusu provintsis; selle ebaõnnestumise järel sooritas enesetapu; tema keha leiti huntidest puretuna Bordeaux lähedalt metsast; NB! Pétion ei ole eesnimi, vaid tema pika perekonnanime esimene sõna. Lühendatult on ta perekonnanimi Pétion, mitte Villeneuve

loobus Rahvuskaardi juhi kohast. Ta lahkus ka **JAKOBIINIDE KLUBIST** (LE CLUB DES JACOBINS) ja asutas oma mõttekaaslastest **FÖJAANIDE KLUBI** (LE CLUB DES FEUILLANTS). See oli suur muutus üldisel poliitilisel maastikul.

Poliitilised klubid olid õhtused kogunemiskohad, kus mõttekaaslased pärast päevatööd kokku said, et isekeski aega veeta. (Poliitilisi parteisid e erakondi veel polnud; nende eelkäijateks võibki pidada poliitilisi klubisid.) Esimene neist tekkis juba Versailles's enne Rahvuskogu väljakuulutamist ja kandis nime Bretooni klubi (algselt käisid seal õhtuti koos Bretagne'ist pärit saadikud). Pariisi ülekolimisel hakkas sama seltskond koos käima Jakobiinide kloostriramatukogus, kust ka nimetus JAKOBIINIDE KLUBI. Pärast La Fayette'i lahkumist jäid Jakobiinide klubisse veendunud vabariiklased. La Fayette'i ümber koondunud konstitutsioonilise monarhia pooldajad hakkasid kogunema Föjaanide kloostriruumides, kust ka nimetus FÖJAANIDE KLUBI. Kolmas tähtis grupeering kogunes Kordeljeeride kloostrisse, kust ka nimi KORDELJEERIDE KLUBI (LE CLUB DES CORDELIERS). Selle juhtfiguuriks sai siiani veel üldsusele vähe tuntud **DANTON**¹⁹, kes kuulus uude Pariisi linnavaltsusse ning kes oli vaadetelt pigem vabariiklane. Nendest kolmest klubist (kuigi neid oli veel teisi) hakati õhtuti suunama poliitilisi otsuseid, mis järgnevatel päevadel kas parlamendis või linnavalitsuses ka ellu viidi.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Louis XIV tegi Versailles'st Prantsusmaa pealinna. Kelle teeneks pead seda, et Versailles lakkas olemast Prantsusmaa pealinn?
2. Milliseid vahendeid kasutas see inimene oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks? Kas tänapäeva Eesti poliitikud kasutavad selliseid vahendeid? Põhjenda oma arvamust!
3. Kus hakkas Louis XVI koos perega Pariisis elama? Kus töötas parlament? Mis on neist hoonetest saanud?
4. Mille üle vaieldi Asutavas Kogus ligi aasta?
5. Millise sündmuse ajendil nõustus kuningas riigist põgenema?
6. Kuninga põgenemiskatse tõi kaasa suure muutuse reakodanike arusaamast riigi juhtimisel. Millise?
7. Kuninga põgenemiskatse tõi kaasa ka suured muudatused Pariisi linnavalitsuses. Millised?
8. Mis oleks juhtunud, kui kuningal oleks siiski õnnestunud välismaale põgeneda? Põhjenda.
9. Mida tead tolle aja Pariisi poliitilistest klubidest? Kes seal koos käisid? Kas Eestis on täna sel päeval poliitilisi klubisid? Põhjenda.
10. Kust pärineb väljend *luukere kapis*? Mille puhul ja kelle kohta sellist väljendit kasutatakse?

V

SEADUSANDLIK KOGU JA KONSTITUTSIOONILINE MONARAHIA

Lõpuks oli ka parlament oma peamise ülesandega – **konstitutsiooni koostamisega** – lõpusirgele jõudnud. 3. septembril 1791. a võttis Asutav Kogu vastu selle tähtsa dokumendi lõpliku teksti, millele ka kuningas ametliku riigipeana kümne päeva pärast oma allkirja andis. See oli väga tähtis dokument mitte üksnes prantslastele. Selle positiivne mõju ulatub tänapäeva välja ning see on jättnud markantse jälje ka Eestis praegu kehtivale konstitutsioonile ning riigiõiguslikule korrale. Konstitutsioon hõlmas juba varem välja kuulutatud "INIMESE JA KODANIKU ÕIGUSTE DEKLARATSIOONI" oma 17 artikliga ning viis ellu Montesquieu' kolme võimu lahususe põhimõtte. Kuningas jäi küll riigipeaks, kuid ta pidi valitsema vastavalt seadustele, teda sidus parlamendiga vaid **suspensiivne õigus**, ta ei saanud parlamenti ei laiali saata ega seadusi tühistada. Seadusandlikuks võimuorganiks kuulutati ühekojaline parlament, mis valiti kaheks aastaks. Valmisõigus oli tagatud igale 25-aastaseks saanud meessoost kodanikule, kes on maksnud riigimakse vähemalt kolme tööpäeva ulatuses aastas. Eraomand kuulutati puutumatuks.

¹⁹ **Danton** [da(n)'to(n)] **Georges Jacques** (1759 – 1794) – advokaat; 1790.a. asutas Kordeljäärde Klubi; samal aastal valiti Pariisi linnavalitsusse (Pariisi Kommuun); nov. 1791 linnavalitsuse prokurör; 9. aug. 1792 viis läbi linnavalitsuse erakorralise koosoleku; varahommikul andis käsu alustada Tuilerei' palee vallutamist; selle eest pälvis justiitsministri portfelli žirondiinide valitsuses; 2. sept. tapatalgutele vaatas läbi sõrmede, kuigi saanuks neid justiitsministrina peatada; Konvendis istus koos montanjaaridega (*justiitsministrina oodati tema liitumist žirondiinidega*); peale kindral Dumouriez reetmist oli ainus minister, kes säilitas oma portfelli ka jakobiinlikus valitsuses; alguses pooldas Terrorit kui ajutist abinõu, kuid ajapikku asus selle liialdusi avalikult kritiseerima; teda hoiatati, et Saint-Just valmistab tema vastu Konvendis sõna võtma, kuid ta keeldus põgenemast; giljotineeriti märtsis 1794; tema viimane lause "Robespierre, sa järgned mulle!" osutus prohvetlikuks; hiilgav oraator, paljude ajaloolaste kinnitusel väheseid kõrge professionaalsusega poliitikuid Suure rev-i päevilt

Vaatamata mitmele puudusele (naistel valimisõigust polnud) oli prantslaste esimene konstitutsioon ääretult suur edasimineku seesuguse demokraatliku ühiskonna suunas, mida meie praegu nii loomulikuks peame.

Nüüd jäi Asutaval Kogul vaid viimane istung pidada ja laiali minna. Kahjuks võeti viimasel istungil vastu väga halb otsus – **ükski Asutava Kogu saadikust ei tohtinud kandideerida parlamendi uude koosseisu**. Selle õnnetu otsuse taga seisis siiani täiesti varjus olnud saadik ROBESPIERRE²⁰.

Teise parlamendikoosseisu (see hakkas kandma nime SEADUSANDLIK KOGU – ASSEMBLÉE LÉGISLATIVE) esimene istung leidis aset 1. oktoobril 1791. Kuna kõik saadikud olid uued ja väga noored, polnud neil aimugi parlamentaarsest töökorraldusest. Kahe aasta vältel omandatud vilumus oli liiva jooksnud. Väga paljud provintslased sattusid õhtul poliitilisi klubisid külastades juba tuntud poliitikute mõju alla.

Uues parlamendis andsid tooni saadikud, kes olid pärit Edela-Prantsusmaa departemangudest, eriti Gironde'ist (*suurim keskus Bordeaux*), mistõttu neid hakatigi hiljem kutsuma ŽIRONDIINIDEKS. Kõik nad olid veendunud vabariiklased. Nemad moodustasidki valitsuse, sest nad olid oma mõttekaaslastega parlamendis enamuses. Kellelegi polnud saladuseks, et tegelikult juhatas ministrite kabineti tööd siseminister ROLAND'i²¹ [ro'la(n)] noor ja arukas naine MADAME ROLAND²².

Prantslaste vastvalminud konstitutsioon tegi ärevaks kogu Euroopa monarhid. Oli ka põhjust. Mis saab neist endist, kui vabaduse-võrdsuse-vendluse ideed ka teiste rahvaste teadvuseni jõuavad? Preislased ja austerlased hakkasid koondama vägesid Prantsusmaa piirile, et lämmatada "prantsuse nakkus" oma eos. Kuninga kaks venda ja prints (vürst) Condé olid välismaal organiseerinud emigrantidest koosneva armee. Ka nemad soovisid kodumaal endist režiimi taastada. **Õhkkond kogu mandril muutus aina ärevamaks.**

Žirondiinid olid sõja poolt. Sõda võimaldanuks edu korral tõsta valitsuse prestiiži. Sõda pooldas ka Marie-Antoinette, lootes, et räbalais ja relvastamata "matside" armee ei pea vastu tema perekonda vabastama tõttavale professionaalsele armeele. Tegelikult ei läinud õnnetu kuninganna saatus isegi tema Viini lähisugulastele korda. Kõik kroonitud pead mõtlesid vaid ühele: prantslaste revolutsiooni ideede levik tuleb peatada selleks, et **säilitada oma troon**.

Sõda algas prantslastele kurvalt. Preislased ja austerlased tungisid kiiresti edasi. 26. aprillil kinkis noor ohvitser **Rouget de Lisle** [ru'žee dö lill] Strasbourg'is oma rahvale ilusa laulu, mis hakkas hiljem kandma pealkirja "LA MARSEILLAISE"²³. Kuid hingesoojusest ei piisanud, sest armeel polnud ei

²⁰ **Robespierre** [robs'pjeer], **Maximilien Marie Isidore de** (1734-1794) – pärit Arrasi [a'ras] linnast, õppis Pariisis Collège Louis-le-Grand'is, kus tema koolivennaks ja sõbraks oli Camille Desmoulins; esindas oma kodulinna kolmandat seisust Generaalstaatides; Asutavas Kogus paistis silma viimasel istungil, pannes ette, et keegi ei kandideeri uude parlamendi koosseisu (hästi rumal ettepanek!); Jakobiinide klubis pooldas esmalt konstitutsioonilist monarhiat; alles kuninga põgenemiskatse järel hakkas toetama vabariiklasi; tutvumine noore Saint-Justiga sai tema elu pöördepunktiks; ta loobus kõigist endistest sõpradest ning tema kõned muutusid aina autoritaarseimaks; muutis Rahvapäästekomitee ehtsaks diktaatorlikus võimuorganiks; erilist künismi näitas üles Camille Desmoulins'i ja Dantoni saatmisega tapalavale; tema hüüdnimi "Incorruptible" (*korrumpeerumatu, äraostmatu*) vastas üldjoontes tegelikkusele, kuid tema pedantne hoolitsus oma välimuse eest ja liigne seotus Saint-Justiga tegid ta arukate inimeste silmis tihti naeruväärseks; idee kehtestada uus religioon – Ülima Olendi kultus sai talle hukutavaks; ka nende jakobiinide silmis, kes teda äsja veel jumaldasid tundus 20. preriaalil aastal II (8. juunil 1794) aset leidnud Ülima Olendi püha ülepakutuna, sest jättis mulje, et Ülim Olend pole keegi muu kui Äraostmatu ise; Giljotineeriti 9. termidoori riigipöördele järgnenud päeval

²¹ **Roland** [ro'la(n)] **de La Platière, Jean Marie** (1734-1793) – siseminister žirondiinide valitsuses enne ja pärast Tuileries' vallutamist; oli abielus endast 20 aastat noorema Jeanne Manon Philiponiga (Madame Rolland), kellest sai tema isiklik sekretär ja tegelik žirondiinliku valitsuse aju ning hing; Konvendis hääletas kuninga surmamise vastu; peale žirondiinide mahahääletamist Konvendis põgenes naise palvel Pariisist; lõpetas elu enesetapuga, kui kuulis abikaasa hukkamisest

²² **Roland** [ro'la(n)] **de La Platière, Jeanne Manon** (1754-1793) – nn. **Madame Roland**; siseminister Roland'i noor ja tark abikaasa; žirondiinide valitsuse tegelik juht (naiste osalus parlamendis ja valitsuses oli tol ajal mõeldamatu); peale kindral Dumouriez üleminekut vaenlase poolele ja žirondiinide valitsuse langust soovitas mehel Pariisist põgeneda; giljotineeriti juunis 1793; tema viimane lause enne hukkamist oli: "Oo, Vabadus, kui palju roimi sinu nimel toime pannakse!" Prantslased on ta arvanud oma ajaloo "suurte naiste" hulka

²³ **La Marseillaise** – Rouget de Lisle'i [ružee dö lill] laul kandis algselt nime „Chant de guerre de l'armée du Rhin” (*Reini armee sõjalaul*). Saatuse tahtel kuulsid pariislased seda laulu esmakordselt rindelt saabunud Marseille' rügemendi esituses, kust ka ekslik arvamus, et tegu on Marseille' lauluga. Kuna laul sündis Strasbourg'is, siis pidanuks selle laulu nimeks saama hoopis „La Strasbourg'oise” (Strasbourg'i laul)

varustust ega väljaõpet. Peagi langes Verdun – tähtis kaitsepunkt, mis asus poolel teel riigipiirist Pariisini. Vaenlane lähenes pealinnale.

1. augustil sai Pariisi linnavalitsus (Pariisi Kommuun) Preisi-Austria vägede ülemjuhatajalt kindral Braunschweigilt [braunšvaik] **ultimaatum**, mille sisu oli lühidalt järgmine: Pariis tehakse maatasa, kui kuningapere liikmeile saab osaks väikseimgi ülekohus. (Prantsusmaa ajalooaamatutes nimetatakse seda ultimaatumit LE MANIFESTE DE BRUNSWICK [brüns'vikk].)

Linnavalitsuse liige DANTON oli lühikese ajaga omandanud tohutu autoriteedi (*oma oraatori- ja vaimuannetega, meenutas ta Mirabeau'd*). Kiiresti saatis ta parlamendile nõudmise, et kuningas tagandataks. Jõuetu Seadusandlik Kogu ei jõudnud selles küsimuses üksmeelele. 9. augusti hilisõhtul kutsus Danton kokku erakorralise Pariisi Kommuuni (linnavalitsuse) istungi. Ravuskaardi juht vahetati välja, linnaosade (seksioonide) juhid samuti. Linnavalitsusse pääsesid lihtrahvale (nn *sans-culotte*'id) toetuvad äärmuslased Marat, Robespierre jt. Hommikuks andis Danton käsu ümber piirata kuninga elupaik – Tuileries' loss. Peagi algas ehtne lahing šveitslastest ihukaitsjate ja rahvuskaartlaste vahel. Kuningas koos õe, naise ja lastega põgenes läbi aia Manège'i parlamendilt kaitset paluma. Varsti toimetati nad endise Templiordu kindlusesse, mida tunti Temple'i vangla nime all.

Dantoni korraldatud Tuileries' palee vallutamine 10. augustil 1792

Danton

TUILERIES' VALLUTAMINE **10. august 1792** on Suure Prantsuse revolutsiooni üks tähtsamatest daatumitest. See tähendas igasuguse monarhia, nüüd siis ka **konstitutsioonilise monarhia, lõppu**. Samas tähendas see ka aasta eest valitud uue parlamendi – Seadusandliku Kogu tegevuse lõppu.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kuidas hindad Asutavas Kogus vastu võetud esimest konstitutsiooni?
2. Kuidas nimetatakse poliitilist režiimi, mille see konstitutsioon ametlikult kinnitas?
3. Asutav Kogu võttis oma viimasel istungil vastu väga halva otsuse. Millise?
4. Mis halvab parlamendi tööd (ka Eestis), kui kõik saadikud on uued?
5. Millist nime hakkas kandma teine parlamendikoosseis? Milline rühmitus sai selles koosseisus tooniandvaks?
6. Miks ei hakanud proua Roland ametlikult peaministriks? Põhjenda. Kas Eestis on naisministreid?
7. Mis sai poliitikas juba nime teinud endistest parlamendisaadikutest?
8. Milline mõju oli prantslaste konstitutsioonil teistele Euroopa valitsustele?
9. Miks soovis sõda kuninganna Marie-Antoinette? Millele ta lootis?
10. Kuidas nimetati Suure Prantsuse revolutsiooni ajal Pariisi linnavalitust? Kes oli seal 1792. a. suvel mõjukaim poliitik?
11. 10. august 1792 on üks tähtsamaid daatumeid Suure revolutsiooni päevilt? Mis sellel päeval toimus?

VI

KOLMAS PARLAMENT – KONVENT (LA CONVENTION) JA VABARIIGI SÜND

Peale 10. augusti sündmusi sai DANTONist žirondiinliku valitsuse kohtuminister. Ta kuulutas välja uued parlamendivalimised. Kuna vaenlaste väed polnud enam pealinnast kaugel, andis Danton käsu arreteerida riigile ohtlikud isikud (nn kahtlased). Vanglad täitusid imekiiresti, sest pealekaebamistega väljendati patriootilisi tundeid. Oma ajalehes õhutas **Marat** patrioote rahvavaenlaste üle omakohut mõistma, sest žirondiinidest ministritele polevat mõtet lootma jääda. Ta oli surmveendunud, et vaenlast saab peatada üksnes terroriga. Veresaun algaski 2. septembril 1792. Ainuüksi Pariisis tapeti 1395 kinnipeatavat. Lihtrahvas tungis vanglatesse, kus näitas üles ennekuulmatut julmust²⁴. Enamikul ohvritest polnud mingit pistmist poliitikaga.

Riiklik sõjavägi oli rindel, Rahvuskart, mis allus linnavalitsusele, võinuks peatada seesugused korratused, kuid linnapea Pétion ja kohtuminister Danton (riigipitsati hoidjana ametlik valitsusjuht) ei pidanud sekkumist vajalikuks. Siseminister Roland'i pöördumine nii ühe kui teise poole ei andnud mingeid tulemusi (üks oli hõivatud, teine kaebas halva tervise üle). Märatsejate ninamehe Marat' silmis oli toimuv normaalne ja ta kutsus oma ajalehes ka departemange pealinna patriootide eeskujuga järgima.

Seesuguses verises õhkkonnas tuligi prantslastel valida oma kolmanda parlamendi koosseis. Paljud jätsid valimistele minemata, kas tüdimusest või hirmust. Parlamenti pääsesid kõik 10. augusti ja 2. septembri sündmuste kangelased – Danton, Robespierre ja tema noorem vend Augustin, linnapea Pétion, Marat jt. Parlamenti pääses ka äsja 25-aastaseks saanud üliaktiivne jakobiin **Saint-Just**[sä(n) žüst]²⁵.

Seadusandliku võimuesinduse uus koosseis kogunes Manège'i istungitesaali **21. septembril 1792**. Nimeks sai uus parlament LA CONVENTION (*tõlkes: kokkulepe, leping*), eestipäraselt KONVENT. Rindelt tulid head uudised: eelmisel päeval sundis žirondiinist kindral Dumouriez²⁶ [dümur'jee] **Valmy küla all vaenlaste armee taganema**. Rõõmustav teade säilitas ministrite kohad žirondiinidele, kuid ka Dantonile. Uut parlamenti innustas ka see, et saatuse tahtel tuldi esimest korda kokku sügisesel pööripäeval, kust ka mõte midagi erakordset korda saata. Konvent kuulutas välja **VABARIIGI**.

Istungite saalis said juhataja lauast **paremal** istekohad žirondiinid. Siit ka mõiste “parempoolsed”. **Vasakul** paiknevates kõrgemates ridades (LA MONTAGNE – MÄGI) võtsid end sisse Jakobiinide klubi kõige radikaalsemad esindajad – **Robespierre** vanem, tema noor sõber **Saint-Just**, Marat jt. Nendega koos istusid ka Danton ja Camille Desmoulins. Kogu seda seltskonda hakati kutsuma **montanjaarideks**, mis sai sünonüümiks mõistele jakobiinid. Kahe leeri keskel paiknes SOO (LE MARAIS). Need olid saadikud, keda sai puhkepausidel enda poole meelitada ning kes käitusidki nii, nagu neile oli hetkel kasulik. Nende hulgas oli ka **Sieyès**, kes targa mehena vältis kõiki poliitilisi klubisid.

Konvent võttis vastu dekreeidi uue ajaarvamise kasutuselevõttust. Järgmisest päevast hakati igat dokumenti dateerima aastast **I (ÜKS)**. Varsti muudeti kalender täielikult: aasta jaotati 12 kuuks, igas kuus täpselt 30 päeva. Ka kuude nimed muudeti (vendemaire – *viinamarjakoristuskuu*, brumaire –

²⁴ Ennekuulmatu julmusega mõrvati Force'i vanglas kinnipeatavaid. Marie-Antoinette'i sõbratar ja laste kasvatajanna vürstinna **de Lamballe** tapeti vasaralöökidega pähe; keegi “patrioot” rebis küüntega daami rinnakorvist südame ja õgis selle kõikide nähes ära; daamil lõigati pea otsast, nõör kinnitati jalgade külge ja tema keha lohistati Temple'i vangla akende alla; kuninganna, tundes ära vaia otsa pistetud sõbratari pea, minestas nähtust

²⁵ **Saint-Just** [sä(n) žüst], **Louis Antoine Léon, de** (1767-1794) – noorim Konvendi saadik; sai kuulsaks oma ägeda kõnega hetkel, kui arutati Louis XVI saatust; nõudis kuningale surmanuhtlust; tema hüüdnimi “Surmaingel” vastaski tema osalusele Üldise Julgeolekukomitee töös; tema liialt lähedane sõprus Robespierre'iga sai viimasele hukatuslikuks, sest nüüdsest oli välistatud kõik teised sõbrad “suure juhi” kõrval; propageeris spartalikku kasinust, mis oli vastuolus tema hoolitsetud välimuse ning dändiliku käitumisega; kui Camille Desmoulins talle kord istungi vaheajal naljavihiks ütles, et ta hoiab oma ilusat pead nagu püha sakramenti, räuskas noormees vastu: “Sa kannad seda varsti nagu Saint-Denis!” (legendi kohaselt raiuti Pariisi esimesel piiskopil pea otsast ja ta kõndinud edasi pea käte vahel.); giljotineeriti 9. termidoori riigipöördele järgnenud päeval koos teiste tähtsamate jakobiinidega

²⁶ **Dumouriez** [dümur'jee], **Charles François** (1739-1823) – kindral; žirondiinide valitsuse välisminister 1792.a., loobus ministriportfellist, kui välisvaenlane oli ületanud riigipiiri; peatas liitlaste pealetungi Valmy all; vallutas ja annekteeris Belgia; tungis Hollandisse, kus kaotas lahingu Koburgi vürstile, mis tundus kahtlasena; Konvent saatis 4 kullerit teatega tema tagandamisest; lasi kullerid arreteerida ja vaenlasele üle anda; andis end koos adjutandiga (Philippe Égalité pojaga) Koburgi vürstile vangi; tema reetmine põhjustas žirondiinide valitsuse languse (hiljem ka Philippe Égalité surmamõistmise) ja jakobiinide esiletõusu

udukuu, frimaire – hallakuu, nivôse – lumekuu, pluviôse – vihmakuu, ventôse – tuulekuu, germinal – idanemiskuu, floréal – õitekuu, prairial – heinakuu, messidor – lõikuskuu, thermidor – soojakuu, fructidor – puuviljakuu). Nädal asendati dekaadiga (ühes kuus 3 dekaadi), iga päev numereeriti (*primedi, duedi, tridedi jne.*). Uusaastapäevaks sai vabariigi sünnipäev.

Uus parlament vajas ka paremad ruume. Ei kõlba ju nii väärikal rahvaesindusel töötada spordisaalis! Konvendi tööruumiks kohandati kuninga viimane elupaik TUILERIES' loss. Kuid poliitilised terminid – parempoolsed, vasakpoolsed ja soo – jäid poliitilisse kõnepruuki igaveseks.

Žirondiinide algatatud sõda kulges edukalt, mistõttu jakobiinide võimutaotlust ei võetud eriti tõsiselt, seda enam, et Danton oli ju nende valitsuses kohtuminister. Ka ei varjanud kuninga nõbu Philippe d'Orléans üldse oma seotust žirondiinidega. (Tema poeg oli võiduka kindral Dumouriez' adjutant.) Ta oli loobunud ka perekonnanimest *de Bourbon* ja soovis, et talle öeldaks **kodanik Philippe Égalité** (tõlkes: võrdsus).

Prantsuse väed okupeerisid Belgia ja mitmed Lääne-Saksamaa linnad. Konvent andis käsu vallutatud aladel kaotada pärisorjus ja kõikjal sisse seada rahvaesinduslik võim.

Kuninga hukkamine 21. jaanuaril 1793 Revolutsiooni väljakul.

Parlamendis arutati pikalt, mis saab kuningast. Siseminister Roland (kindlasti abikaasa soovitusel) oli kuninga hukkamise vastu. Noorim jakobiin **Saint-Just** väljendas montanjaaride seisukohta, nõudes, et kuninga üle mõistetak kohut, mitte kui kodaniku, vaid kui vaenlase üle. Hääletamisel tõstsid kõik jakobiinid käe kuninga hukkamise poolt. Käe tõstis ka kunstnik J. L. David, kes sellega teenis nagu teisedki tiitli *régicide* (tõlkes: kuningatapja), mis tõi talle elu lõpul kaasa palju pahandusi. Otsustaval hetkel tõstis kõigi hämminguks Louis XVI surmamise poolt käe ka kuninga nõbu Philippe d'Orléans, (teise nimega Philippe Égalité). Sellega andis ta eeskujule neile SOO esindajaile, kellel puudus oma arvamus.

Kuningas giljotineeriti²⁷ **21. jaanuaril 1793** Revolutsiooni (praegusel Concorde'i) väljakul.

²⁷ **giljotiin** – auväärne meditsiinidoktor **Joseph Ignace Guillotin** [gijo'tä(n)] ei ole giljotiini leiutaja, kuigi selle tapariista nimi on tuletatud tõepoolset tema perekonnanimest. Ligilähedane hukkamisriist eksisteeris juba renessansiajal Itaalias ja arvata võib, et see oli olemas veel varem. Doktor Guillotin oli parlamendi esimese koosseisu – Asutava Kogu liige, kus ta rääkis üksnes kõikide hukatavate võrdsusest surmanuhtluse täideviimisel (ta nõudis, et ei tehtaks vahet tavalise surmamõistetud ja aadliku vahet). Kuna Pariisi tapamajas juba kasutati loomade tapmiseks mehaanilist tapariista, paluski ta oma kolleegi doktor Louis'd, et too parlamendi istungil saadikutele lamba peal demonstreeriks, kuidas see riist toimib (doktor Louis tellis riistapuu meistrilt nimega Schmidt). Tapariista algne nimi "louisette" ei läinud aga käbele, sest doktor Louis'd keegi ei tundnud, doktor Guillotin oli aga kuulus teadlane ja Asutava Kogus lugupeetav saadik. Vähe sellest, et teadlane istus hiljem Terrori ajal vangis, tal tuli elu lõpuni tunda süümepiinu, et tema nimi seostub Terroriga.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Dantoni peetakse õigustatult üheks targemaks poliitikuks Suure Prantsuse revolutsiooni päevilt. Ometi jääb tema poliitilist karjääri varjutama üks näotu juhtum. Milline?
2. Keda pead selle näotu juhtumi peasüüdlaseks? Põhjenda.
3. Millist nime hakkas kandma kolmas parlament? Mida see nimi tähendab?
4. Kindlasti kujunes 21. septembril 1792 vabariigi väljakuulutamine uue parlamendi saadikute suursaavutuseks. Mis julgustas neid sellist otsust vastu võtma?
5. Kes olid montanjaarid? Neid kutsuti ka jakobiinideks. Miks?
6. Miks ei tunnetanud žirondiinid juba varakult, et montanjaarid võivad kujutada ohtu?
7. Paljudele Konvendi saadikutele jäi eluks ajaks külge halvustav tiitel *régicide*. Mida see sõna tähendab ning kuidas see tiitel mõjutas nende saatust hiljem?
8. Philippe d'Orléans hääletas parlamendis kuningale surmanuhtluse mõistmise poolt. Miks see paljusid üllatas? Miks ta seda tegi? Põhjenda.
9. Kas pead Louis XVI oma kodumaa reeturiks? Põhjenda oma arvamust!
10. Kust pärineb sõna *giljotiin*?

VII

JAKOBIINIDE (MONTANJAARIDE) DIKTATUUR

Kuninga hukkamisel olid väga tõsised tagajärjed. Uus välisriikide koalitsioon asus pealetungile. Kindral Dumouriez (endine žirondiinide valitsuse välisminister) sai käsu peatada austerlaste armee Hollandis, kuid siiani võiduka kindrali järjekordne lahing lõppes kaotusega. Vähe sellest – ta keeldus allumast Konvendile ja mõne päeva möödumisel läks koos oma adjutandiga (Philippe Égalité pojaga) vaenlase poole üle. Dumouriez reetmine tõi kaasa suured muudatused Prantsusmaa sisepoliitikas.

Robespierre

Saint-Just

Couthon

ROBESPIERRE, SAINT-JUST, COUTHON²⁸, MARAT kasutasid ära soodsa poliitilise olukorra parlamendis. Konvent hääletas maha žirondiinide valitsuse ning see asendati montanjaaridest (jakobiinidest) ministritega. Üksnes Danton säilitas kohtuministri portfelli.

Ebaedule välisrindel järgnes uus häda – Lääne-Prantsusmaal Vendée departemangus ja Bretagne'is puhkesid rojalistlikud mässud, mis võtsid kodusõja mõõtmed. Metsavendlus ja partisanisõda levisid ka mujale. Noor vabariik oli hävingu äärel.

²⁸ **Couthon** [ku'to(n)], **Georges** (1755-1794) – advokaat; Seadusandliku Kogu ja Konvendi saadik; jalgadest halvatuna liikus ta ratastoolis; Camille Desmoulins vihjas oma naljades tema halvatusel mitte jalgadest, vaid peast; Rahvapäästekomitees oli tal Robespierre'iga võrdne kaal; Marat' surmale järgnenud Suure Terrori algatajaid; jakobiinide diktatuurist rääkides võib kasutada ka terminit “triumviraat” (kolme mehe valitsus: Robespierre – Saint-Just – Couthon); giljotineeriti peale 9. termidoori riigipöõret koos tähtsamate jakobiinidega

Charlotte Corday par P. J. Baudry

Marat assassiné par J. L. David

13. juulil 1793 tungis Normandiast pärit **Charlotte Corday**²⁹ [kor'dee] Marat' korterisse ja tappis poliitiku, kes oli parajasti vannis. Loomulikult korraldas valitsus Marat'le uhked matused, sest võimul olid tema sõbrad. Kirst Marat' põrmuga asetati Panthéoni, kust Mirabeau kirst oli juba kõrvaldatud. (Ilmnes, et Mirabeau oli olnud salajases kirjavahetuses kuningaga.)

Saint-Just pani parlamendis ette ajutiselt täitevvõim üle anda organile, mis oleks kõrgemal ministritest. Marat' (enne surma) pakutud sõna "diktatuur" tundus Konvendi liikmetele revolutsiooni ideaalidega sobimatu. Nii lepitigi kokku, et ministritest kõrgemal hakkab seisma **RAHVAPÄÄSTEKOMITEE – LE COMITÉ DU SALUT PUBLIC**, mida alguses juhtis Danton, siis Robespierre. Poliitilise politsei rolli hakkas täitma **ÜLDINE JULGEOLEKU KOMITEE (LE COMITÉ DU SURETÉ GÉNÉRALE)**. Algas ajastu, mida ajaloolased kutsuvad **JAKOBIINIDE DIKTATUURiks**, kuid ka **TERRORiks**.

Ometi ei maksa arvata, et enamik rahvast poleks jakobiine toetanud. Just nemad viisid läbi **põllumajandusreformi**, mis oli maarahvale olulise tähtsusega. Endised feodaalkohustused tühistati. Kõige vaesemad talupojad **said tasuta 0,4 ha suuruse maatüki**; maad võis ka emigrantide valdustest 10-aastase järelmaksuga juurde osta. Kogukonnamaad jagati vastavalt perekonna suurusele. **Nii muutusid talupojad**, kes moodustasid enamiku rahvastikust, **maaomanikeks ja tootjaiks**. See oli nii edumeelne samm, et teiste riikide talupojad ei osanud sellest undki näha.

Valmis sai ka 1793. a konstitutsioon, mis oli esimesest tunduvalt demokraatlikum. Kui esimene põhiseadus tagas riigile konstitutsioonilise monarhia, siis uus tegi valitsevaks režiimiks **vabariigi**. Valimisõiguse said kõik 21-aastaseks saanud meeskodanikud, valijailt ei nõutud enam varanduslikku tsensust; ainsaks piiranguks sai paiksustsensus (valija pidi kindlas elukohas elama 6 kuud). Igale kodanikule garanteeris põhiseadus usu- ja sõnavabaduse. Kuid uue konstitutsiooni rakendamine lükkus edasi sõjaolukorra lõppemiseni. (*Paraku ei rakendunud see edumeelne konstitutsioon eales.*)

17. septembril 1793 võttis Konvent vastu dekreedid vabariigile ohtlike inimeste, nn "kahtlaste" arreteerimisest. Oktoobris võeti vastu teine dekreet, mille kohaselt tuli arreteerida Prantsusmaaga sõjaolukorras olevate riikide kodanikud. Peagi leiti, et kohtupidamisel pole tunnistajad enam vaja. Cité saarel paiknev La Conciergerie, kus vange enne hukkamist hoiti, sai rahvasuus nime **GILJOTIINI EESKODA (L'ANTICHAMBRE DE LA GUILLOTINE)**. 16. oktoobril viidi siit tapalavale kuninganna Marie-Antoinette. Millegipärast peeti vajalikuks giljotineerida ka kuninga õde ja kunagi ammu Louis XV (vasthukatud kuninga vanaisa) favoriit – elatunud Madame Du Barry. Talle määrati surmanuhtlus "despoodile osutatud rõõmude eest".

²⁹ **Corday** [kor'dee], **Charlotte** (1768- 1793) – omandas hea hariduse Caeni [ka(n)] kloostrikoolis; innukas žirondiinide toetaja; oli veendunud, et 2. septembri tapatalgute ja žirondiinide valitsuse languses on süüdi Marat (ja nii see oligi!), mistõttu pidas enda kohuseks nn. Rahva Sõber kõrvaldada; kuigi süüdistus polnud vale, ei arvestanud noor neiu, et taolise teoga võib ta ajastu suurima mõrtsuka hoopis rehabiliteerida, mis ka juhtus; Marat' tapmine andis jakobiinidele hea võimaluse "rahva sõbra" märtri kuuletada, teda Panthéoni matta ning veelgi suuremat terrorit läbi viia; kunstnik J. L. David sai sellest inspiratsiooni ühe oma parima maaliteose loomiseks. Nii ongi: Davidi maal on sedavõrd geniaalne, et mõrtsukaks võib pidada mitte mõrtsukat (Marat'd) ennast, vaid hoopis selle kõrvaldajat.

31. oktoobril hukati 22 žirondiinist ministrit ja saadikut. Nad läksid tapalavale lauldes “Marseillaise”i”. Peagi tabas sama saatust ka Philippe Égalité’d. Kui kuulus keemik Lavoisier (ta oli seotud žirondiinidega) soovis enne hukkamist ühe päeva võrra pikendust, sest tal oli pooleli teaduslik töö, sai ta prokurörlilt vastuseks: “Vabariik teadlasi ei vaja.” Madame Roland’i viimane lause enne hukkamist sai kõnekäänuks: “Oo, Vabadus, kui palju roimi sinu nimel toime pannakse!” (*O, Liberté, que de crimes on commet en ton nom!*) Härra Roland, kes end naise palvel varjas, kuulnud abikaasa saatusest, lõpetas elu enesetapuga. Sama tegi ka Pétion.

Novembris hukati Pariisi esimene linnapea ja üks revolutsiooni algatajaid astronoom Bailly. Kui auväärne teadlane tapalava trepini jõudis, hüüdis keegi kõrvalseisjaist: “Sa ju värised, Bailly!” Vanahärra vastas rahulikult: “Jah, mu sõber, kuid külmast.”

Toimuvat illustreerib geniaalselt hispaania kunstnik Goya teosega “Saturnus õgimas oma lapsi.”. Tõepoolest – revolutsioon, õigemini jakobiinid, hävitas oma esimesi kangelasi. Novembris hukati “Pallimängu vande” teksti koostaja Barnave.

Lyoni linna, kus olid ikka veel võimul žirondiinid, saatis Konvent saadiku FOUCHÉ³⁰, kes loobus giljotiinist ja süüdistamõistetuid lasti maha revolutsiooniliste sõdurite kartetšitulega. Toulonis tegi Konvendi saadik BARRAS³¹ [ba’ras] sama. Äärmise julmusega hävitati “sisevaenlasi” Vendée departemangus. Nantes’is linnas aeti 2000 kinniseotud kätega vangi paatidele ja lükati jõe keskel vette.

Lõpuks koondus võim täielikult ühe inimese – **Robespierre**’i kätte, kes kuulas vaid oma sõpra, noorukest Saint-Justi, kes oma julmuse eest pälvis hüüdnime “Surmaingel”. Teda saatis Robespierre rindele sõjaväge ohjama.

Kuid rahu polnud enam ka jakobiinide endi keskel. Pariisi linnavalitsuses hakkasid pead tõstma vasakpoolsed ekstremistid – **pöörased** ja **ultrad**, kes toetusid Marat’ eeskujul kõige vaesematele ja harimata rahvakihitidele nn **sans-culotte**’idele (*tõlkes: püksata*). Ekstremistid soovisid revolutsiooni süvendada, repressioone veelgi laiendada. HEBERT³² andis välja ajalehte Le Père Duchesne (*tõlkes Isake Tamm*), kus ta kasutas kõige räpasemat poliitilist laimu. Koos CHAUMETTE’iga³³ kutsus ta rahvast üles loobuma kristlusest ja propageeris nn MÕISTUSE RELIGIOONI. Jumalateenistus kirikutes lõpetati, pühakute kujud peksti puruks, ristid tõmmati alla. Harimatu pööbel rüüstas iidset kuningate matmispaiga Saint-Denis katedraalis. Näis, nagu vandaalid oleksid taas Euroopast üle käinud. Juttu oli isegi Jumalaema kiriku lammutamisest. Pühamu päästis hävingust selle muutmine Mõistuse templiks.

³⁰ **Fouché** [fu’šee], **Joseph** (1759-1820) – Konvendi saadik (esindas Nantes’i linna, kus oli õpetaja); liitus montanjaaridega; Robespierre saatis ta Lyoni rojaliste “rahustama”; ta tegi seda sellise innuga, et pälvis tiitli “Lyoni timukas”; Tallieni sõbrana oli üks peamisi 9. termidoori riigipöörde sepitsejaid; Barras tegi temast politseiministri; 18. brümääri riigipöörde ajal läks üle Bonaparte’i poole, säilitas oma ametikoha ka Keisririigi päevil (aastani 1810); intrigeeris Bourbonidega enne ja pärast Waterloo lahingut, kuid “kuningatapjast” Konvendi saadikuna pidi Prantsusmaalt lahkuma; elu lõpul elas maapaos Tšehhimaal ja Itaalias; Bonaparte pidas teda suureks suliks, kes on riigile vajalik selleks, et kinni püüda suurel hulgal väiksemaid sulisid

³¹ **Barras** [ba’ras], **Paul, viconte de** (1755-1829) – Konvendis liitus montanjaaridega; Robespierre saatis ta “rahustama” Touloni, kus kohtas esmakordselt Napoleon Bonaparte’i; Tallieni sõbrana üks peamisi 9. termidoori riigipöörde läbiviijaid; termidoorliku vahevalitsuse üks juhte; peale rojalistide mässu Pariisis ülendas Bonaparte’i Sisearmee juhatajaks ja tutvustas teda oma armukese Joséphine de Beauharnais’ga; Direktooriumi ajal praktiliselt riigipea; oli teadlik Bonaparte’i ja Sieyèsi riigipöörde kavatsusest, kuid ei sekkunud vahele lootuses saada viimastelt tulus ametikoht uues valitsuses; Bonaparte hüvitas tema “heategu” suurema rahasummaga ja pagendas ta pealinnast; “kuningatapjast” Konvendi saadikuna polnud tal küll peale Waterlood õigust elada Prantsusmaal, kuid ta jäi uutele võimudele Robespierre’i kukutajana „märkamatuks”

³² **Hébert** [e’beer], **Jacques René** (1757-1794) – ajakirjanik ja Pariisi Kommuuni aktiivne liige; oma ajelehes “Le Père Duchesne” õigustas 2. septembri tapatalgud; Marie-Antoinette’i ülekuulamisel, esitas viimasele rõvedaid ja siivutuid küsimusi, mida ei häbenenud ära trükkida ka oma ajalehes; tema ja Chaumette’i kohta kehtib 19. saj. ajaloolase Ernest Renani lause: “Kui kahju, et revolutsiooni üllaid ideid viisid ellu nii ebasümpaatsed inimesed!”; giljotineeriti märtsis 1794

³³ **Chaumette** [šo’mett], **Pierre Gaspard** 1763-1794) – pääses Pariisi Kommuni koosseisu 9. aug. 1792.a. hilisõhtul Dantoni korraldatud erakorralisel linnavalitsuse istungil; peagi linnavalitsuse prokurör; keelas kaardimängu avalikes asutustes; propageeris kartulikasvatust Pariisi parkides, 4. okt. 1793 kirjutas alla dekreedile kristlike pühamute sulgemise kohta Pariisis; toetas kirikute rüüstamist ja nende muutmist kas ladudeks või paremal juhul Mõistuse Kultuse templeteks; just tema toetusel pandi müüki ja lammutati raekoja kõrval paiknev Saint-Jacques’i kirik; oli süüdi paljude kunstiteoste (eriti skulptuuride) hävingus; Hébert’i tulihingeline toetaja kuni viimase arreterimiseni, mille järel ütles Hébert’ist lahti, kuid vaatamata sellele arretereeriti ja giljotineeriti märtsis 1794: ka tema kohta kehtib ajaloolase Ernest Renani lause: “Kui kahju, et revolutsiooni üllaid ideid viisid ellu nii ebasümpaatsed inimesed!”

Teise jakobiinide leeri moodustasid nn LEEBED eesotsas Dantoni ja Camille Desmoulins'iga, kes Robespierre'i liialdusi taunisid. Boheemlasest Desmoulins oli Robespierre'i koolivend ja teadis nii mõndagi *incorruptible*'ks (*äraostmatu, korrumpeerumatu*) kutsutud Robespierre'i võimetest ja seikadest.

Saint-Justi soovitusel otsustas Robespierre lahti saada nii äärmuslastest kui dantonistidest. Dantoni viimane sõnad enne hukkamist: "Robespierre, sa järgned mulle!" osutusid prohvetlikuks.

Tundus, et tiitel ÄRAOSTMATU hakkas Robespierre'ile üha enam meeldima. Ta muutus veelgi tõsimeelsemaks, usaldades vaid ühte inimest – Saint-Justi. Ta kehtestas uue religiooni (*nn mõistuse religioon talle ei sobinud*) – ÜLIMA OLENDI KULTUSE, mis saigi talle endale hukutavaks. Isegi nende jakobiinide silmis, kes teda jumaldasid, tundus 20. preriaalil a II (8. juunil 1794) aset leidnud **Ülima Olendi püha** (seda korraldas kunstnik J. L. David) ülepakutuna. Jäi mulje, et Ülim Olend pole keegi muu kui äraostmatu ise.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Mismoodi mõjutas kuninga hukkamine Prantsusmaa välispoliitikat?
2. Millised muutused Prantsuse sisepoliitikas tõi kaasa kindral Dumouriez' üleminek vaenlase poole?
3. Marat oli kahtlemata süüdi väga paljude inimeste surmas. Miks ei saanud Charlotte Corday'st oma aja Jeanne d'Arc?
4. Kuidas mõjus Marat' tapmine Prantsuse sisepoliitikale?
5. Paljud ajaloolased väidavad, et 1793. a hakkas Suur Prantsuse revolutsioon õgima oma lapsi. Too näiteid!
6. Kuidas said jakobiinid jagu kodusõja ohust provintsis?
7. Kes olid *sans-culotte*'id? Kuivõrd nad mõjutasid poliitilisi sündmusi jakobiinide diktatuuri päevil?
8. Miks toetas siiski enamik talupoegi jakobiinide poliitikat?
9. Kas lõhenemine jakobiinide endi hulgas oli paratamatu? Põhjenda.
10. Mis saanuks Prantsuse Vabariigist ilma jakobiinliku terrorita?
11. Mida poleks Robespierre tohtinud ühegi hinna eest teha?
12. Millise Eesti erakonna juhtfiguurid tituleerisid end lähiminevikus äraostmatuiks? Mida arvad äraostmatutest poliitikas?

VIII

9. TERMIDOORI RIIGIPÖÖRE JA TERMIDOORLIK VAHEVALITSUS

Jakobiinide diktatuur oli jooksnud ummikusse. Äärmuslased olid küll kõrvaldatud, kuid kõrvaldatud olid ka kõige helgema peaga poliitikud. Ka allesjäänud jakobiinidest Konvendi saadikud polnud oma julgeolekus enam kindlad. Robespierre võis iga hetk süüdistada ka neid. Samas tähendas vana režiimi taastamine neile veelgi kindlamat hukku. Aeg oli igati küps jakobiinide languseks. Nüüd oli vaja vaid seika, mis diktatuurile lõpu teeks. Ja nagu ajaloos ikka – otsustavaks seigaks osutus ka siin pime juhus. Jakobiinide diktatuurile tegi lõpu (ja meie õppematerjali teeb veidi rõõmsaks) üks armulugu.

Thérèse Cabarrus (Mme Tallien)

Konvent lähetas Bordeaux's korda looma 27-aastase saadiku ja Üldise Julgeolekukomitee liikme TALLIENI³⁴ [tal'jä(n)]. Bordeaux'sse saabudes paistiski mees silma “eeskujuliku” terroristina. Ühel päeval, kui ta inspekteeris vanglaid, nägi ta kinnipeetavate hulgas silmipimestavalt ilusat noort naist. See oli 20-aastane hispaanlanna **Thérèse Cabarrus**³⁵ [kaba'rüss], kes oli väga noorelt abiellunud Bordeaux' aadlikuga, kuid siinsete sündmuste arenedes soovis kodumaale tagasi pöörduda. Ta peatati riigipiiril ja toodi vanglasse kui “kahtlane”. Tallien armus naisesse esimesest silmapilgust. Loomulikult oli Thérèse juba samal päeval vaba. Noor daam naeris sedavõrd oma uue armsama poliitiliste vaadete üle, et jakobiinist terrorist oli kui uuesti sündinud. Thérèse pealekäimisel päästeti vanglast nii mõnigi “kahtlane”, paljud jäid üldse vahistamata. Pariisi sõideti igaks juhuks eraldi. Kuid siin arreteeriti kaunitar taas kui Prantsusmaaga sõjaolukorras oleva riigi kodanik. Kahtlustatuna spionaažis oli ta juba hukatavate nimekirjas. Tallien oli kimbatuses. Keda usaldada? Robespierre ja Saint-Just tundusid talle nüüd hullumeelsete diktaatoritena. Et oma armastatut päästa, otsustas Tallien minna riskile. Usaldada sai ta üksnes neid, kes olid küll süüdi samasugustes terroriaktides kui ta ise, kuid kes ihaldasid võimuladvikus muutusi. Kõne alla tulid sõbrad **Fouché** ja **Barras** [s]. Kolmekesi peeti nõu, kuidas järgmisel Konvendi istungil Robespierre maha hääletada. Kas nad aga leiavad piisavalt toetajaid? See oli mäng elu ja surma peale.

Thérèse Cabarrus (Mme Tallien)
Force'i vanglas

Tallien Konvendi istungil 9. termidooril
lausumas: “Mul on kaasas pistoda,
et see torgata türanni südameesse!”

Robespierre'i hukkamine 10.
termidooril

9. termidooril a II (27. juuli 1794) avas Konvendi istungi Saint-Just, kuid Tallien katkestas tema sõnavõtu, pannes ette terror peatada (valitsuse mahahääletamist ei söandanud ta kohe välja pakkuda). Robespierre tõusis püsti, et Saint-Justi kaitsta, kuid millegipärast hakkas tal erutusest hääle kähisema. Keegi hüüdis saalist: “Kas sind ei lämmata mitte Dantoni veri?” Kõigile üllatuseks tõusis saalis püsti saadik Louchet [lu'see], kes siiani polnud eales ühtegi sõna lausunud ja tegi ettepaneku Robespierre maha hääletada ning arreteerida. Ei Tallien, Fouché ega Barras polnud eales mõelnud talle oma plaani

³⁴ **Tallien** [tal'jä(n)], **Jean Lambert (1767-1820)** – 25 aastaseks saades Pariisi Kommuni koosseisu 9. aug. 1792.a. hilisõhtul Dantoni korraldatud erakorralisel linnavalitsuse istungil; Konvendis ühines montanjaaridega; Robespierre saatis ta “rahustama” Bordeaux' linna, kus kohtas Thérèse Cabarrusi; daami mõjutustel muutis oma poliitilisi vaateid; 9. termidoori riigipöörde peamisi korraldajaid; Termidoorliku vahevalitsuse juht (ametlikult Rahvapäästekomitee esimees); saatis Bonaparte'i Egiptuse sõjakäigul; Konsulaadi päevil tähtsusetu diplomaat Hispaanias; 1805. a. lahutas end Thérésast (naine polnud talle juba algusest truu), mille järel tema täht hakkas kustuma; haige ja varakult vananenuna jäi ta peale Waterloo uutele võimudele märkamatuks (mis võis olla ka vastutasu Robespierre'i kukutamise eest)

³⁵ **Cabarrus** [kaba'rüss], **Thérèse = Madame Tallien (1773-1835)** – ta oli 20 aastane, kui Tallien kohtas teda Bordeaux' vanglas; tema mõju noorele jakobiinile oli nii võimas, et paljud “kahtlased” jäidki Bordeaux' arreteerimata, mitmed pääsesid giljotiinist; Tallien loobus tema nimel oma poliitilistest vaadetest; Pariisis arreteeriti kaunitar jälle kui Prantsusmaaga sõjajalul oleva riigi alam; ta olekski hukatud, kui Tallienil poleks 9. termidoori riigipööre õnnestunud; nüüd sai temast riigi esimene daam; koos sõbratari Joséphine de Beauharnais'ga suunasid ajastu moodi; kord, blond, kord brünett, siis punapea, oli ta ka ampiiristiili rõivamoe propageerijaid; mehe äraolekul sõjakäikudel ja diplomaatilisel tööl jõudis talle sünnitada kolm last; 1805.a. lahutas Tallienist ja abiellus belgasest Chimay' vürstiga; tema tundus on võrreldav toppmodellide tuntusega tänapäeval

usaldada, kuid mehe spontaanne ettepanek tuli nagu välg selgest taevast. Tallien kargas püsti sõnadega: “Mul on kaasas pistoda, et see torgata türanni südamesse!” (*Ta vehkis saali ees pussnoaga.*) Barras ja Fouché toetasid kohe Louchet’ ettepanekut, mis läks läbi üllatava nobedusega. Jakobiinide diktatuur sai paugupealt läbi.

Järgmisel päeval hukati Revolutsiooni väljakul Robespierre vanem, Saint-Just ja 20 montanjaaride liidrit. Robespierre noorem järgnes vennale tapalavale vabatahtlikult.

Termidoorlik vahevalitsus juhtis riiki kuni Konvendi ametliku tähtaja lõpuni (sügisel 1795). Ministrid olid ju olemas, lihtsalt Rahvapäästekomitee oli neilt võtnud igasuguse võimu. Just viimase etteotsa asuski nüüd Tallien. Kuni korraliste parlamendivalimisteni (*sinna oli jäänud vaid aasta*) püüdis ta säilitada ühiskonnas suhtelist rahu. Jakobiinide klubi lasi ta sulgeda; peagi lammutati ka hoone. Marat’ pörm tõsteti Panthéonist välja ja visati prügimäele. Kirikute ukсед avati taas, paljud pagulased pöördusid välismaalt kodumaale. Konventi tulid tagasi need žirondiinidest saadikud või asendusliikmed, kellel õnnestus ellu jääda.

Hinnad lasti vabaks, algas vabaturukaubandus. Kibekähku tekkis endistest tavakaupmeestest ja sahkerdajatest uus suurkodanlus, kes oma jõukust tavaelus uhkusega välja näitas. Nende uusrikaste lapsed abiellusid tihti vaesunud aadlikega, kel polnud peale nime enam midagi. Imelikul kombel (*nagu hiljaaegu ka Eestis*) rikastusid ka parlamendisaadikud ja muud riigi- või linnaametnikud.

Kuna kapitalism hakkas juurduma omasoodu, sai parlament tegeleda ka tõsisemate probleemidega. 18. žerminaalil a. III (7. aprill 1795) võttis Konvent vastu dekreedid **meetersüsteemi** kasutuselevõtu kohta. Teadlased olid selle tööga tegelenud esimese parlamendi koosseisu ülesandel alates 1791. a. Nüüd oli see suur töö valmis saanud. See hõlmas uusi pikkusühikuid (*millimeeter, detsimeeter, meeter, kilomeeter*) ning kaaluühikuid (*milligramm, gramm, kilogramm, tonn*). Esimest meetri ja kilogrammi etaloni hoitakse siiani Prantsuse Riigiarhiivis. Rahva tarbeks paigutati aga meetri argietalon praeguse Vendôme’i väljaku ühe hoone seinale, mis on seal senini (*hotelli “Ritz” peauksest vasakul*). Eestlastele on see süsteem juba ammu armsaks saanud, brittidel jmt. rahvastel on selle juurutamisega ikka veel suured raskused.

J. L. David. Mme Tallien

Prud'hon. Joséphine de Beauharnais

Mõeldi ka haridusele. Iga 1000 elaniku kohta tuli asutada kool, kus on õpetus tasuta. Õpetajatele maksis palka riik. Siiani olid talupojad ja linnade lihtrahvas kirjaoskamatud. Väga paljud tavainimesed (eriti Bretagne’is) olid laste koolisaatmise vastu, väites, et seal õpivad lapsed üksnes rumalusi kirjutama ja lugema. Igas departemangu keskuses pidi olema keskkool. 1795. a. asutati ka õpetajaid ettevalmistav kõrgkool – École Normale Supérieure. Inseneride ettevalmistamiseks loodi École Polytechnique.

Térésa Cabarrusist sai riigi esimene daam **madame Tallien**, hüüdnimega NOTRE-DAME DE THERMIDOR. Ka tema mehe sõber Barras [s] leidis endale sõbratari – noore lese **Joséphine de Beauharnais**³⁶ [žo'e'fiin dö boar'nee] – giljotineeritud žirondiini abikaasa, kellel oli kaks last. Mõlemad daamid, head sõbratarid, suunasid uut rõivamoodi, mida iseloomustavad õhulised kreekapärased kleidid taljekohaga rinna all, suur dekoltee, paljastatud käsivarred ja jalalabad. Proua Tallieni moeuuendustest on siiani säilinud varbaküünte värvimine (ta kandis ka varvastel briljantsõrmuseid). Hakati taas käima teatris ja ballidel. Elu läks lõbusamaks. Peagi anti ka Revolutsiooni väljakule lepituseks uus nimi – LA PLACE DE LA CONCORDE (*tõlkes: üksmeele väljak*).

Lihtrahva elu Pariisis oli aga endiselt masendav. Prantsusmaa isoleeritus halvas paljud tootmisharud. Tööpuudus oli suur. Jäi mulje, et pealinnas elas kaks täiesti erinevat rahvust: rahas suplevad noored (*les merveilleuses* [mervei'jööz]) ja les muscadins [müska'dä(n)]³⁷ ja näljast kokkuvarisev lihtrahvas. Kuna kirikute vahepealne sulgemine hävitas heategevuse, siis abivajajad surid lihtsalt nälga. Tavaliselt ei märka esimese põlvkonna rikkurid, et keegi ka abi vajab. See oli aeg, mil rikkad said veelgi rikkamaks, vaesed jäid aga veelgi vaesemaks.

Les muscadins et les merveilleuses. Noored moenarrid peale jakobiinide langust.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kui kaua oleks kestnud jakobiinide diktatuur, kui Tallien poleks kohanud Thérésa Cabarrusi?
2. Millist tähtsust omistad pimedale juhusele ajaloos?
3. Millist tähtsust omistad üksikisikule ajaloos? Mis oleks saanud jakobiinidest, kui Robespierre'i asemel olnuks teine inimene?
4. Saadik Louchet tegi 9. termidoori Konvendi istungil ettepaneku arreteerida Robespierre. Ometi pole tema nimi läinud ajalukku. Miks?
5. Mida kasulikku tegi ära Konvent termidoorlaste vahevalitsuse ajal?
6. Milliseks muutus Pariisi olme Robespierre'i languse järel?
7. Kirjelda Pariisi lihtrahva olukorda termidoorliku vahevalitsuse päevil.
8. Mis sai Thérésa Cabarrusist? Kas jätaksid tema nime ülevaatesse, mida ise peaksid koostama Suure Prantsuse revolutsiooni kohta? (*Pea meeles, et ülevaadet ei tohi nimedega üle koormata.*) Põhjenda oma arvamust.
9. Kas jätaksid tema sõbratari Joséphine de Beauharnais' nime ülevaatesse, mida sul tuleks koostada Suure Prantsuse revolutsiooni kohta? Põhjenda oma arvamust.

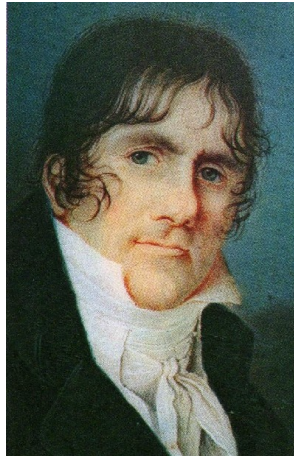
³⁶ **Beauharnais** [boar'nee], **Joséphine de** (1763-1814) – ta oli pärit Martinique'i saarelt, kus abiellus väga noorelt viconte de Beauharnais'ga, tulevase žirondiini Konvendi saadikuga, kellega tal oli kaks last: Hortense ja Eugène; peale abikaasa giljotineerimist kasvas vaesuses lapsi; oli Barrasi armuke; Barras tutvustaski temale Napoléon Bonaparte'i, kes oli temast 5 aastat noorem; Napoléon lahutas temast 1809.a., sest ei saanud temaga järglast; ilusa ja targa naisena oli tal positiivne mõju Napoléonile, kes temast ka peale lahutust lugu pidas; mõjutas ajastu riidemoodi, kuid väljapeetud käitumisega oli märksa tagasihoidlikum sõbratar Madame Tallienist.

³⁷ **les merveilleuses** – tõlkes 'imelised' (*neiud*); **les muscadins** – tõlkes 'muskuselõhnlised' (*noormehed*); nn. "kuldse nooruse" (*la jeunesse dorée*) esindajad; noored moekeigarid, kes peale Robespierre'i aegseid piiranguid võtsid elult, mida võtta andis; peamiselt uusrikaste lapsed, kelle riietus ja peakatted olid taotletult grotesksed; mehed kasutasid ohtralt muskuse sisaldusega parfüüme, kust ka nimetus 'les muscadins'; tuntuim **merveilleuse** oli Madame Tallien (kuid ka Madame Récamier ja Joséphine de Beauharnais)

Termidoorlastel tuli alla neelata ebameeldiv uudis. Temple'i vanglas suri alaealine troonipärija Louis XVII. Tema onu, Provence'i krahv (*hukatud kuninga vend*), kuulutas end dünastia järjepidevuse kandjaks – **Louis XVIII**-ks. Ta avaldas maapaos manifesti, kutsudes üles taastama endist korda kodumaal. Riigita kuningas, kes resideeris Veronas, lubas karmilt karistada kõiki n-ö kuningatapjaid (Konvendis kuninga surmamise poolt hääletanud saadikuid). Seda aga termidoorlased **Tallien**, **Fouché**, **Barras** olid. Tuli kaitsta vabariiki, maksu mis maksab.

A. Gros. Kindral Bonaparte Arcole sillal.

J. L. David. Direktor Barras [s]

Bretagne'i rannikule randunud rojalistid suudeti küll peatada, kuid salapolitsei teatel oli Pariisis endas lahvatamas maapaost tagasi tulnud rojalistide mäss. Barrasile meenus aasta eest Toulonis silma paistnud hulljulge ning taibukas Korsikast pärit noor ohvitser **NAPOLÉON BONAPARTE**³⁸, kes juhuse tahtel viibis Pariisis. Too paigutas Konvendi kaitsmiseks Tuileries' lossi ümber 40 kahurit ja avas kartetšitule linna südames Saint-Honoré tänaval asuva Saint-Rochi [sä(n) rok] kirikuesise pihta, mis oli mässuliste rojalistide kogunemispaik. Barras tituleeris noore korsiklase "Konvendi päästjaks" ja ülendas ta Prantsuse territooriumil paiknevate vägede juhatajaks. Napoléon Bonaparte'i tõus algas.

Konvendi ametiaja lõpuks oktoobris 1795 valmis ka uus (*juba kolmas*) **konstitutsioon**. Selle järgi läks seadusandlik võim **kahekojalisele** parlamendile, mille koosseisu kuulusid alamkoda ehk **VIIESAJA NÕUKOGU** (*500 saadikut*), ja ülemkoda ehk **VANEMATE NÕUKOGU** (*250 saadikut*). Et vältida Saint-Justi taoliste uljaste noorukite pääsemist parlamenti, oli paika pandud saadikute vanusepiir – alamkotta sai kandideerida alates 30. eluaastast, ülemkotta 40. eluaastast, kust ka mõiste Vanemate Nõukogu. Alamkoda valmistas ette seadusi, ülemkoda kinnitas neid. Vältimaks ühe mehe diktatuuri, otsustati täidesaatva võimu ette panna **viiest direktorist** koosnev **DIREKTOORIUM**, mis seisaks kõrgemal ministritest. (*Seega oli nagu peaministri koht jaotatud viie mehe vahel, kusjuures iga aasta tagant vahetati üks direktor loosiga välja*). Ometi hakkas peagi üks direktoritest – **BARRAS** – teiste üle domineerima. Direktooriumi residentsiks sai Luxembourg'i loss, kuhu ta kutsuski Napoléon Bonaparte'i, et talle tutvustada oma sõbratari **Joséphine de Beauharnais**'d. (Kõik viitab sellele, et ilus

³⁸ **Bonaparte, Napoléon** (1769 – 1821) – sündis Korsikal vaesunud aadliku peres; õppis Brienne'i sõjakoolis; lõpetas Pariisi kõrgema sõjakooli 1785 leitnandi auastmes; 1793 paistis silma Touloni tagasivõitmisel inglaseid, mille eest ülendati brigaadikindraliks (ta oli siis 24 aastane); Barras tegi temast Sisevägede ülemjuhataja rojalistide mässu mahasurumise eest Pariisis ning tutvustas teda Joséphine de Beauharnais'ga, kellest sai tema abikaasa; Itaalia sõjakäigust piisanuks, et jäädvustada oma nimi ajalukku kui üks suurimaid väepealikke üldse; 1789-99 juhtis Egiptuse sõjakäiku, kust lahkus omavoliliselt; jõudnud Pariisi, korraldas koos Siyèsiga 18. brümääri riigipöörde, mille järel valitses Prantsusmaal esimese konsulina (Konsulaat); koondas revolutsiooniaegse seadusandluse nn. *Napoleoni koodeksiks*, mis on siiani demokraatlike riikide seadusandluse (ka Eesti Vabariigi seadusandluse) vundamendiks; Euroopa poliitilise olukorra kuumenemise tõttu oli sunnitud tsentraliseerima keskvald, kuid ka tugevdama sõjaväge, et vastu seista koalitsioonisõdadele; 2. dets. 1804 kroonis Rooma paavst ta Pariisi Jumalaema kirikus keisriks (Keisririik); sõjanduses eelistas ennetustaktikat, rinde läbimurret, tiibamist – tema hiilgavaim saavutus oli võit Austerlitzis lahingus 2. dets. 1805, kus lõi ühendatud Vene ja Austria vägesid; kuna tema abielu Josephine'iga oli lastetu, abiellus 1810 Austria keisri tütre Marie-Louise'iga, kes sünnitas talle poja; peale Waterloo 1815 pagendasid inglased ta Püha Helena saarele, kus ta suri 1821. a.

lesk hakkas riigi esimest meest juba tüütama.) Peagi palus noor kindral endast 5 aastat vanema kauni daami kätt. Nende abielu sõlmiti 9. märtsil 1796. Napoleon lapsendas ka Joséphine'i lapsed – tütre Hortense'i ja poja Eugène'i.

Barrasi painas aga mõte, kuidas tüütust noorpaarist vabaneda. Just nüüd tuli välisminister **Talleyrand**'il idee lüüa vaenlast tema tagalas. Põhja-Itaaliasse saadeti Prantsuse armee, mille etteotsa määrati 27-aastane kindral Bonaparte. Üksteise järel langesid austerlaste Põhja-Itaalia vasallriigid. Euroopa õukondades räägiti Antikristuse (s.o Saatana) tulekust maa peale. Eriti hiilgavad olid Napoleoni võidud Arcole, Rivoli, Castiglione all, kus vaenlase armee oli suures ülekaalus. Antoine Gros' õlimaal “Bonaparte Arcole sillal” (*üks originaal asub Versailles' lossis, teine Ermitaažis*) on jäädvustanud hetke, mil Bonaparte, haaranud lahingulipu, sööstab vaenlase kuulide rahe all sillale, et innustada sõdureid pealetungile. Muidugi on see paraadportree, kuid kunstnikul polnud mingit vajadust väejuhti ei nooremaks ega uljamaks muuta. Itaaliast saatis Napoleon Direktoorimi käsutusse kontributsioonina (*hiivitusrahana*) kokku aetud hiigelsummad, mida kodumaal vajati, kuid ka kunstiaardeid. Pariisi naasis noor militaargeenius lausa Caesarina. Ta oli sedavõrd populaarne ja ohtlik, et temast vabanemiseks tuli Barrasil taas välisminister Talleyrand'i mõistus appi võtta.

X

BONAPARETE'I EGIPTUSE SÕJAKÄIK JA 18. BRÜMÄÄRI RIIGIPÖÖRE

Nüüd otsustas **Talleyrand** Inglismaa nõrgestamiseks läbi löigata brittide kaubandustee Indiasse. Selleks tuli saata Bonaparte Egiptusesse ja sealt Süüriasse. Mais 1798 asuski noor väejuht Vahemerd ületama. Peale 35 000 sõduri võttis ta kaasa ka suurel hulgal teadlasi, kunstnikke ja kirjanikke. Enne igat lahingut kõrbes oli ta esimene lause: “Teadlased ja eeslid, keskele!” (Eesleid oli vaja moona transpordiks, teadlasi tulevikuks. Egüptoloogia aluspanija ongi Napoleon.)

Halbadest uudistest Prantsusmaal luges Napoleon inglise ajalehest. Inglise peaminister William Pitt noorem oli kokku pannud uue Prantsusmaa-vastase koalitsiooni, kuhu kuulusid Venemaa, Austria, Napoli kuningriik, Türgi ja Hispaania. Vene keiser Paul I saatis oma parima väepealiku Suvorovi üle Alpide Napoleoni poolt rajatud Põhja-Itaalia vabariike austerlastele tagasi vallutama. Inglismaa valmistus uueks dessandiks Bretagne'i rannikule. Kodumaal pääses aga valimistel parlamenti hulgaliselt jakobiine. Seega oli oht mitte üksnes paremalt (*kuningriiklastelt*), vaid ka vasakult (*jakobiinidelt*). Kas saamatu ja korrumpeerunud Direktoorium saab nii suure ohuga hakkama?

22. augustil 1799, jätnud armee kindral Kléberi hoolde, asus Bonaparte koos saatjaskonnaga laevale. 16. oktoobril oli ta Pariisis. Peale armastatud abikaasa ootasid teda siin ka kaks venda – Joseph ja Lucien, kes esindasid parlamendi alamkojas (500 Nõukogus) Korsikat.

Välisminister Talleyrand

Politseiminister Fouché

Rõõmustavateks uudisteks olid, et järjekordsete direktorite väljavahetamise käigus oli Direktooriumi liikmeks saanud kunagine parlamentaarse revolutsiooni algataja **Sieyès**, ning politseiministriks oli **Fouché** ja sõjaministriks kindral Bernadotte³⁹, kes oli Itaalia sõjakäigul Bonaparte'i alluvuses.

Ka Sieyès mõistis, et Prantsuse Vabariigil on lõpp, kui riiki ei asu juhtima kindla käega tarmukas mees. Bonaparte polnud ainus, keda Sieyès täitevvõimu eesotsas näha oleks soovinud. Ta oleks ehk valinud hoopis kindral Joubert'i, kuid too hukkus äsja lahinguväljal Itaalias. Nüüd jäi Sieyèsil valida kindralitest kas Bernadotte, Moreau või Bonaparte. Riigi pööramiseks on julgusest vähe, on vaja hulljulgust. Lõpuks jäi revolutsiooni algataja valik peatuma Bonaparte'il.

Mehed viis kokku Napoléoni vend Lucien. Stsenarium oli järgmine: Lucien kuulutab parlamendi mõlemas kajas, et salapolitsei andmeil on Pariisis algamas rojalistlik mäss, mistõttu oleks mõistlikum 18. brümääril (9.novembril) Pariisis istungit mitte pidada, vaid teha seda linnast väljas paiknevas Saint-Cloud' [sä(n) 'kluu] lossis. Loomulikult eeldati, et politseiminister Fouché tuleb riigipööraste poolele üle, mis ka juhtus. Sõjaminister Bernadotte'ilt sooviti vaid neutraalsust.

Oli vaid üks takistus – Napoleon oli harjunud rääkima sõduritega, ta polnud eales kõnet pidanud auditooriumi ees. Ja juhtuski nii, et kui ta Vanemate Nõokogus oma kõne maha pidas, ei olnud jutt Vabariiki varitsevast ohust ja vajadusest ajutiselt võim temale üle anda usutav. Kuid olukorra päästis Napoléoni õemes Murat, kelle käsu peale hakkasid akende taga kostma trummipõrin ja püssipaugud. Saadikud panid jooksu, kes uksest, kes aknast. Nüüd aga kamandas Bonaparte ise: “Püüdke saadikud kinni ja tooge nad tagasi!” Seesuguseid käske oli väepealik harjunud õigel toonil andma. Nüüd läks juba nagu lepase reega. Saadikud olid saalis tagasi (kas nüüd piisaval hulgal?) ja hääletasid täitevvõimu üleandmise poolt kolmele **konsulile**. Kolme konsuli nimed olid Bonaparte'ile, Sieyès ja Ducos. Prantsusmaa ajaloos algab uus etapp – NAPOLEONI AJASTU. Uue sajandi alguseni oli jäänud vaid 51 päeva.

18. brümääri riigipööre Saint-Cloud's

Esimene konsul N. Bonaparte

Rev-i algataja ja lõpetaja Sieyès

10 aastat kestnud SPR oli lõpuks läbi saanud. Selle algatas **preester Sieyès** ja selle lõpetas **kodanik Sieyès**. Oli ta rahul või pettunud? Selle lühiülevaate koostaja julgeb arvata, et Sieyès võis, vaatamata nii paljude võitluskaaslaste hukule, üldtulemusega ikkagi rahul olla, sest tagasipöördumist endisesse aega ei saanud enam kõne allagi tulla. UUS AEG sai pöördumatu alguse. Isegi kui peale Waterloo lahingut 1815. a. algas Euroopas suur reaktsioon, jäid peamised SPR-i saavutused reaktsiooni korraldajatele sedavõrd jalgu, et suuremalt jaolt tuli riigikorraldus ja omand (eriti maaomand) Prantsusmaal muutumatuks jätta. Ja ega ka mujal Euroopas päris endist viisi valitseda enam saanud. Kust see eestlaste rahvuslik ärkamine ja hiljem ka omariikluse idee ikka mujalt alguse said?

³⁹ **Bernadotte** [berna'dot], **Charles Jean** (1764-1844) – kindral, hiljem marssal; 17 aastaselt seersant; 1792 kolonel; 1793 kindral; 1797 Bonaparte'i alluvuses Itaalia sõjakäigul; Barras andis talle sõjaministri portfelli 1799; Sieyès mõtles ka temale enne 18. brümääri riigipööret, kuid eelistas Bonaparte'i; oli abielus Joseph Bonaparte'i naiseõe Désirée Clary'ga; Napoléon andis talle marssali tiitli 1805. a.; 1809 läks tülli Napoléoniga ja lasi end 1810. a. 46 aastasena lapsendada Rootsi kuningal Karl XIII-l; 1812 liitus Vene armeega, et võidelda Napoléoni vastu; osales ka Leipzigi lahingus liitlaste poolel; 1818 päris Rootsi trooni; praeguse Rootsi kuninga Karl XVI Gustavi esiisa, mistõttu on ka praeguse Rootsi kuninga perekonnanimi Bernadotte.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Miks oli Barrasil vaja Napoléon Egiptusesse saata?
2. Napoléon lahkus Egiptusest omavoliliselt. Kuidas koheldakse vägede ülemjuhataja seesugust käitumist tavaolukorras?
3. Milleks oli Siyèsil vaja korraldada riigipööre?
4. Mis saanuks Sièyesist ja Napoléonist juhul, kui riigipööre oleks ebaõnnestunud?
5. Mis oleks saanud Prantsusmaast, kui Napoléon poleks Siyèsi plaaniga nõustunud?
6. Riigipöördepäeval ilmnes, et Napoléonil on üks suur puudus. Milline?
7. Napoléon on uue aja üks kuulsamaid riigitegelasi. Miks temast nii palju räägitakse?
8. Milline lahing tähendas aga Napoléoni ajastu lõppu?
9. Kas liitlastel õnnestus SPRev-i saavutused peale Waterloo täielikult tühistada?
10. Kas ka sina pead prantslaste revolutsiooni aastail 1789-1799 suureks? Põhjenda.